

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SURİYE İÇ SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'YE GELEN
SURİYELİLERİN AB – TÜRKİYE DİPLOMATİK
İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Erol NAGAŞ

İstanbul, 2024

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SURİYE İÇ SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'YE GELEN
SURİYELİLERİN AB – TÜRKİYE DİPLOMATİK
İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Erol NAGAŞ

Öğrenci No
2220062009

ORCID ID
0000-0002-3028-007X

Danışman
Doç. Dr. Deniz YETKİN AKER

İstanbul, 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Suriye İç Savaşı Sonrası Türkiye’ye Gelen Suriyelilerin AB – Türkiye Diplomatik İlişkilerine Etkileri**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 14.08.2024

Erol NAGAŞ

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

14/08/2024

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 2220062009 numaralı *Erol NAGAŞ*'ın "*İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Suriye İç Savaşı Sonrası Türkiye'ye Gelen Suriyelilerin AB-Türkiye Diplomatik İlişkilerine Etkileri*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 21/05/2024 tarih ve 2024/23 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "**OY ÇOKLUĞU**" ile "**KABUL**" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Doç. Dr. De*** YE*** AK***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Ke*** OL***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Du*** ÖZ***
(İstanbul Medipol Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Erol NAGAŞ
Danışmanı : Doç. Dr. Deniz YETKİN AKER
Derecesi ve Tarihi : Yüksek Lisans (Tezli), 2024
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : Türkiye – AB İlişkileri, Suriyeliler, Ulusal Çıkar, Reel Politik, Geri Kabul Anlaşması

ÖZ

SURİYE İÇ SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'YE GELEN SURİYELİLERİN AB – TÜRKİYE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Çalışmanın temel amacı, Suriye İç Savaşı sonrası Türkiye'ye gelen Suriyelilerin Türkiye – AB diplomatik ilişkilerine etkileri olup olmadığını, varsa bu etkilerin ne yönde olduğunu incelemektir. Bu çerçevede literatür taraması yapılmış, raporlardan yararlanılmış ve vaka analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye'ye gelen Suriyelilerin Türkiye – AB diplomatik ilişkilerine etkilerini inceleyebilmek için Suriye İç Savaşı'nın başladığı 2011'den sonraki Türkiye – AB ilişkileriyle 2011 öncesi Türkiye – AB ilişkileri karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'ye gelen Suriyelilerin demografik bir güç olarak görülüp, bu açıdan Türkiye ve AB diplomatik ilişkilerine etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu etki, AB ve Türkiye tarafından, Türkiye'deki Suriyelilerin çıkarlar ve reel politik bağlamında değerlendirilmeleri doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Daha net ortaya koymak için durum çalışması yapılmış, Geri Kabul Anlaşması ve vize serbestisi gibi konularda tarafların tutumları incelenmiştir. Hem Türkiye hem de AB tarafı, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinde ortaya çıkan vize serbestisi ve katılım müzakerelerinin hızlandırılması gibi konularda Türkiye'deki Suriyelileri bir pazarlık aracı olarak kullanmış, AB tarafı kendi ekonomik ve demografik yapısını korumak amacıyla Suriyelilerin Türkiye'de kalması için Türkiye'ye birtakım tavizler vermeyi teklif etmiştir. Türkiye ise bu durumu kendi ulusal çıkarları ve reel politik çerçevesinde değerlendirerek AB'ye karşı avantaj elde etmeye çalışmıştır. Sonuç olarak Türkiye'deki Suriyelilerin Türkiye – AB diplomatik ilişkilerinde belirleyici bir etkisi olduğu ortaya konmuştur.

Name and Surname : Erol NAGAŞ
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Deniz YETKİN AKER
Degree and Date : Master's (Thesis), 2024
Major : International Relations
Keywords : Türkiye – EU Relations, Syrians, National Interest,
Reelpolitik, Readmission Agreement

ABSTRACT

THE EFFECTS OF SYRIANS ON TÜRKİYE ABOUT EU - TÜRKİYE DIPLOMATIC RELATIONS

The main purpose of the study is to examine whether Syrians who came to Türkiye after the Syrian Civil War had an impact on Türkiye - EU diplomatic relations, and if so, in what direction these effects were. In this context, literature review was conducted, reports were used and case analysis method was used. In order to examine the effects of Syrians coming to Türkiye on Türkiye - EU diplomatic relations, Türkiye - EU relations after 2011, when the Syrian Civil War started, were compared with Türkiye - EU relations before 2011. As a result of the research, it was concluded that Syrians coming to Türkiye are seen as a demographic force and in this respect they affect the diplomatic relations between Türkiye and the EU. This impact emerges in line with the evaluation of Syrians in Turkey by the EU and Turkey in terms of their interests and realpolitik. To make it clearer, a case study was conducted and the attitudes of the parties on issues such as the Readmission Agreement and visa liberalization were examined. Both Türkiye and the EU side used Syrians in Türkiye as a bargaining tool on issues such as visa liberalization and acceleration of accession negotiations, which emerged during Türkiye's EU accession process, and the EU side tried to force Syrians to stay in Türkiye in order to protect its own economic and demographic structure. He offered to make some concessions to Türkiye. Türkiye, on the other hand, tried to gain an advantage against the EU by evaluating this situation within the framework of its own national interests and realpolitik. As a result, it has been revealed that Syrians in Türkiye have a decisive impact on Türkiye - EU diplomatic relations.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ	
ABSTRACT	
TABLolar LİSTESİ	ii
KISALTMALAR	iii
SÖZLÜK.....	v
GİRİŞ.....	1
1. TANIMLAR, KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	
1.1. Ulus, Ulus Devlet, Politika ve Çıkarlar	5
1.2. Sığınmacı, Mülteci, Şarh Mülteci, GKS ve Uluslararası Göçmenler.....	12
1.3. Araştırma Yöntemi	14
2. BAŞLANGIÇTAN 2011'E TÜRKİYE – AB DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ	
2.1. Ankara Anlaşması ve Helsinki Zirvesi.....	16
2.2. 2000 – 2011 Arası Türkiye – AB Diplomatik İlişkileri	23
3. 2011 VE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: TÜRKİYE – AB DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNDE ODAK KAYMASI	
SONUÇ	56
KAYNAKÇA.....	59

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Türkiye – AB Arasında Gerçekleşen Fasılların Durumu..... 31

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AK	: Avrupa Konseyi
AP	: Avrupa Parlamentosu
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
DEAŞ	: Islamic State in Iraq and al-Sham (Irak Şam İslam Devleti)
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
GKA	: Geri Kabul Anlaşması
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GKS	: Geçici Koruma Statüsü
GKSS	: Geçici Koruma Sağlanan Suriyeliler
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

- UNICEF** : United Nations International Children’s Emergence Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
- YÖK** : Yüksek Öğretim Kurulu
- YPG** : Yekineyen Parastina Gel (Halk Savunma Birlikleri)
- YUKK** : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

SÖZLÜK

Diplomasi: Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü.

Geçici Koruma Statüsü: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara YUKK kapsamında verilen statü.

Göçmen: Nedeni olsun ya da olmasın, gönüllü ya da gönülsüz olarak, düzenli ya da düzensiz göç yollarıyla, yabancı bir ülkede bir yıl ve üzerinde ikamet eden kişi.

İç Savaş: Tek bir ülkenin vatandaşları veya sakinleri arasındaki savaş.

Mülteci: Eziyet, çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumlarda, geldikleri ülkelerin dışında bulunan ve bunun sonucu olarak da 'uluslararası koruma' talebinde bulunan kişiler.

Pragmatizm: Bilginin soyut ve teorik doğruluğundan çok pratikteki işlevselliğine odaklanan, bilginin pratikteki yararı ve sonuçları üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini öne süren bir düşünce akımıdır.

Realizm: Uluslararası politikayı uluslararası ilişkilerin temeli olarak gören ve uluslararası ilişkilerin kurucu unsuru olarak da güvenlik sorununu kabul eden bir uluslararası ilişkiler teorisi.

Reel Politik: Ahlaki veya ideolojik düşüncelerden ziyade pratik düşüncelere, politik gerçekçiliğe dayanan politika veya politik doktrin.

Sığınmacı: Bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen, bunun için gerekli ulusal ve uluslararası belgeleriyle BM mültecilik statüsü için başvuru yapmış ve bu başvurusunun sonucunu bekleyen kişiler.

Şartlı Mülteci: Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan kişi.

Ulus: Siyasal olarak örgütlenmiş biçimde ve belli bir toprak üzerinde bir arada yaşayan, ekonomik yaşam, dil, tarih, ruhsal yapı ve kültürel özellikler yönünden ortaklık gösteren en geniş insan topluluğu.

Ulus Devlet: Refah politikaları ile yurttaşlarını koruyan ve belirli sınırlar dahilinde tüm ilişkileri yasama faaliyetleri kapsamında düzenleyen siyasi oluşum.

GİRİŞ

Türkiye – Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, her zaman Türk dış politikasının en önemli konularından birisi olmuştur. AB üyesi olma çalışmaları, Türkiye’yi ekonomi ve insan hakları başta olmak üzere birçok konuda ileri taşıma çalışmalarının önemli bir parçası olagelmıştır. AB açısından da, Türkiye gibi kalabalık nüfuslu bir ülkenin AB’ye katılması her zaman Birlik içinde çeşitli tartışmalara neden olmuştur. 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile başlayan Türkiye – AB ilişkileri her zaman çıkarlar ve reel politik çerçevesinde ilerlemiştir. Dönem dönem reel politik gerçekler değişse de bu ilişkide Türkiye her zaman ulusal çıkarları, AB ise Birlik çıkarları çerçevesinde hareket etmiştir. Özellikle 1999 Helsinki Zirvesi ile beraber Türkiye’nin aday devlet statüsüne yükselmesinin ardından Türkiye – AB ilişkileri Kıbrıs konusu çerçevesinde şekillenmiş, 2011’de Suriye İç Savaşı’nın başlaması ve buna bağlı olarak göçmen akınının ortaya çıkmasıyla Türkiye – AB ilişkilerinde Kıbrıs konusu ağırlığını kaybederek yerini göçmen akını konusuna bırakmış, ilişkiler bu temelde şekillenmiştir.

Araştırma Amacı ve Kapsamı

Araştırma, Suriye’de 2011’de başlayan İç Savaş’ın bir sonucu olarak ortaya çıkan ve Türkiye’de yoğunlaşan Suriyelilerin göçlerinin AB ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilere etkisini, her iki tarafın da göçü hangi stratejiler çerçevesinde ele alarak diplomatik ilişkilerde ne tür avantajlar elde etmeye çalıştığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Elbette ki farklı dönemler ve farklı koşullar, ilişkilerin yönetimi sürecinde tarafların çıkarlarını ve reel politik gerçeklerini değiştirmiş, bu nedenle taraflar her dönemde farklı öncelikler ve farklı çıkar hesapları yaparak politikalarını değiştirmek durumunda kalmışlardır. Türkiye – AB ilişkileri incelendiğinde, Türkiye’nin 2005 Lüksemburg Hükümetler Arası Konferansı’nda üyelik müzakerelerine başlaması ve 2011’de Suriye İç Savaşı’nın patlak vererek Türkiye’ye göçmen akınının ortaya çıkması arasında, Türkiye – AB ilişkilerinin daha ziyade Kıbrıs konusu etrafında şekillendiği görülmüştür. Bu tezin savunduğu iddia, 2011 Suriye İç Savaşı ve bunun bir sonucu olan göçmen akınının ardından, Türkiye – AB ilişkilerinin merkez noktasını göçmen akınının oluşturmuş olduğudur. Hem var olan literatür hem de

söylem ve raporlar incelendiğinde, dönemler bazında mevcut durum ve politik gerçekler değiştikçe, her iki tarafın da çıkarlarını ve reel politikasını buna göre belirlemekte olduğu, ancak temelde izlenen çıkar politikalarının değişmediği görülmüştür. Bu ilişkide, her iki taraf için de değişmeyen şey çıkarların maksimize edilmesidir. Bu çıkarlar, Türkiye için üyelik müzakerelerinin hızlandırılması ve olumlu bir şekilde sonlandırılması, vize serbestisi gibi konular olurken AB için Gümrük Birliği gibi anlaşmalarla ekonomik etki alanını genişletmek, bunu yaparken de ekonomik ve siyasi nedenlerle Türkiye'nin üyelik müzakerelerini devam ettirmek olarak örneklendirilebilir. Bu bağlamda her iki taraf da reel politik teorisi çerçevesinde hareket etmektedir.

Bu tez çalışmasında, reel politik kapsamında, Türkiye – AB ilişkilerinin tarihsel süreci ele alınmış ve ilişkilerin gelişimi aşama aşama ortaya konulmuştur. Çalışmanın temel amacı, özellikle 2011 Suriye İç Savaşı ve göçmen akınının Türkiye – AB ilişkilerine etkisinin çıkarlar ve reel politik kavramları çerçevesinde analiz edilmesidir.

Bu doğrultuda, çalışmanın ilk kısmında tanımlar yapılarak ve kavramsal çerçeve çizilerek araştırma yöntemi hakkında bilgi verilmiş, bu sayede hem tezin teorik altyapısı oluşturulmuş; hem ulus, ulus devlet, ulusal çıkar, reel politik, Makyavelizm, pragmatizm, sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, geçici koruma statüsü (GKS) ve uluslararası göçmen sözcükleri açıklanmış, hem de tezin yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Sonrasında, 'Türkiye – AB Diplomatik İlişkileri: Başlangıçtan 2000'e' kısmında ise; Türkiye – AB ilişkileri çıkarlar ve reel politik kapsamında örnek olarak alınmış, ilişkilerin başlangıç noktası olan 1963 Ankara Anlaşması'ndan Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonuna kadar olan dönem analiz edilmiştir. Bu dönem, özellikle Kıbrıs konusunun gündeme gelmeye başladığı ve ileride de ilişkileri kökten etkileyecek olduğunun anlaşıldığı dönem olması itibarıyla oldukça önemlidir.

Tezin üçüncü bölümü olan '2000'ler ve Kıbrıs Konusu' bölümünde, 1999 Helsinki Zirvesi'nin ardından ve 2011 Suriye İç Savaşı'ndan önce Türkiye – AB ilişkileri ele alınmıştır. Bu dönemde özellikle Kıbrıs konusu ilişkilerin merkezine

oturmuş, her iki taraf da çıkarlarını ve reel politiğini bu konu çerçevesinde geliştirmiştir. Bu bağlamda AB tarafı Türkiye'nin AB üyeliği için Kıbrıs konusunun çözülmesini bir ön koşul haline getirmiş, Türkiye ise kendi ulusal çıkarları açısından Kıbrıs konusunda taviz vermekten kaçınmıştır. Özellikle bazı fasılların bloke edilmesi ve açılmaması doğrudan Kıbrıs konusu ile ilişkilidir. Bölümde, bu iddialar detaylıca tartışılmıştır.

Son bölüm olan '2011 ve Türkiye'deki Suriyeliler: Türkiye – AB Diplomatik İlişkilerinde Odak Kayması' bölümünde ise çalışmanın ana konusu olan Türkiye – AB diplomatik ilişkilerinde göçmen akınının etki iddiaları önceki bölümlerle ilişkilendirilerek, teori ve ikincil veri destekleriyle (ifadeler, raporlar vb.) ortaya konulmuştur. Bu tezde, Kıbrıs konusunun, Türkiye – AB ilişkilerinde göçmen akınıyla birlikte önceliğini kaybetmiş olduğu savunulmuş, Suriye İç Savaşı'nın ardından Türkiye – AB ilişkilerinde merkez noktasının göçmenler olduğu iddia edilmiş ve önceki bölümlerde bu iddia vurgulanmıştır. Bu bölümde hem Türkiye hem de AB tarafının özellikle Suriyeli göçmenleri diplomatik ilişkilerinde nasıl kullandığı reel politik teorisi çerçevesinde analiz edilmiştir.

Sınırlılıklar

Çalışmada, Suriyelilerin etkisi bakımından zaman sınırı olarak 2011- 2024 dönemi ele alınmıştır. Bunun nedeni, Suriye İç Savaşı'nın 2011 yılında başlaması ve Suriyelilerin Türkiye'ye toplu halde göçünün bu tarihler arasında olmasıdır. Mekan sınırı olarak ise diğer bölgelerden gelen göçler değil, sadece Suriye'den gelen göçler alınmıştır. Mekan sınırı olarak sadece Suriye'nin alınmasının nedeni ise aynı dönemde İran, Afganistan, Pakistan ve Afrika gibi yerlerden de global ölçekte göçmen akınları olsa da Türkiye'de özellikle Suriyeli göçünün yoğunlaşmış olmasıdır. İkincil veri analizi yapılmış olsa da, maddi ve zaman sıkıntısı sebebiyle uzman görüşleri alınamamıştır. Sonraki çalışmalarda, uzman görüşlerinin mülakatlarla alınıp analiz edilerek bu sonuçlarla karşılaştırılması önerilir.

Araştırma Sorusu

Bu tezin araştırma sorusu; ‘Suriye İç Savaşı sonucunda ortaya çıkan ve Türkiye’de yoğunlaşan GKS kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkiler üzerinde bir etkisi var mıdır? Eğer varsa bu etki Türkiye ve AB tarafından diplomatik ilişkilerde ne yönde ele alınmaktadır?’.

1. TANIMLAR, KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Ükelere baktığımızda, diplomatik ilişkiler açısından ilişkilerin yönetim sürecinin her aşamasında, reel politik kavramı ön plana çıkar. Örneğin 1963'te Ankara Anlaşması ile başlayan Türkiye – AB ilişkileri, her zaman iki taraf için de çıkarlar gözetilerek devam ettirilmiştir. Çıkarların gözetilmesi, 3 Ekim 2005 tarihindeki Lüksemburg Hükümetler Arası Konferansı'nda, Türkiye ile AB arasında üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte kendini iyice belli etmiş, özellikle bu tarihten sonra, fasılların açılması ve sürdürülmesi konusunda da çıkarlar ön plana çıkmıştır. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı sonucu ortaya çıkan göç hareketi, son zamanlarda Türkiye - AB ilişkilerini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bu tezde, uluslararası göç hareketleri bağlamında Türkiye - AB ilişkileri incelenecek, her iki tarafın da dış politika adımları 'reel politik' teorisi çerçevesinde analiz edilecektir. Tezin bu ilk bölümünde ulus, ulus devlet, ulusal çıkar, reel politik, Makyavelizm, sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, GKS ve göçmen tanımları tartışılıp tezin yönteminden bahsedilecektir.

1.1. Ulus, Ulus Devlet, Politika ve Çıkarlar

Ulus, modern zamanlara ilişkin ve yine modern zamanlar ile anlamlandırılabilen bir olgudur. Ulus kavramı sosyolojik ve siyasal açıdan tanımlanabilir. Tek bir tanım üzerinde anlaşma olmasa da, sosyolojik bakış açısıyla ulus, ortak egemenlik ve kültür alanı üzerinde yer alan ekonomik, siyasal ve kültürel yapıların birbirine kenetlenmesiyle birlikte yerel kültürlerin standart bir hale gelerek merkezi yönetim tarafından destek gören üst bir kültürle bağlanılması olarak tanımlanabilir. Siyasal olarak tanımlamak gerekirse ulus, diğer ulusların bakış açısıyla siyasal bir kişi, aynı zamanda kişiler topluluğu olarak meydana getirilen bir grup olarak ifade edilebilir. Michel Foucault zaman içerisinde artık devletin kendisini anlatan taraf olmaktan çıktığını, bunun yerine 'ulus'un tarih anlatısının nesnesi olarak ortaya çıktığını iddia etmektedir. Sınıf, milliyet ve ırk gibi kavramlar ise 'ulus'un etrafında kendi kendine ortaya çıkacaktır (Foucault, 2004, Akt., Aydın, 2018, s. 232).

Eric Hobsbawm ise, ulus devlet inşasıyla ilgili olarak, eski dönemlere ait malzemelerin, yeni icat edilen geleneklerin oluşturulmasında kullanıldığı fikrini ortaya atmıştır. Örneğin halk şarkıları gibi geleneksel malzemeler o günün ulusal hedeflerine uygun şekilde dönüştürülmekte ve törenselleştirilerek kurumsal hale getirilmektedir. Bu halk şarkılarının geleneksel halleri okullarda öğretilmekte, benzerleri ise ulusal değerlerle yeniden üretilerek öğrencilere benimsetilmektedir. Aynı şekilde, düzenlenen kutlamalarda da ulusal semboller benimsetilmektedir. Böylece, eski malzemelerle yeni gelenekler oluşturulup ulus ve ulus devlet inşası mümkün olur. Yine Hobsbawm'a göre, geleneklerin seri üretimi Birinci Dünya Savaşı'ndan otuz kırk yıl öncesinde başlamış, hem resmi hem de gayri resmi olarak gerçekleşmiştir. Yeni oluşan ya da dönüşüm yaşamış olan toplum gruplarının arasındaki ilişkileri yeniden düzenlemek ve onların kimliklerini ifade etmek için yeni araçlara gereksinim doğmuştur. Bu toplumları eski tarzda yönetmek artık olanaksız hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak (eski malzemeler de kullanılarak) yeni siyasi gelenekler oluşturulmuş, idare ve hukuk alanında standartlaşma sağlanmış ve sonunda da ülke sınırları içinde (belli şartlar doğrultusunda) yaşayan kişiler 'vatandaş' olarak kabul edilmiştir. Ulusal sınırlar içerisinde ulus ve vatandaşlık inancı / bilinci sağlanmıştır (Hobsbawm, 2006, Akt., Akıncı, 2019, s. 422).

Kısacası Hobsbawm'a göre, yeni inşa edilen ulus devlet, yapısını daha sağlam oluşturabilmek için köklerini derinlere salar, değerlerini eski geleneklerin üzerine inşa eder. Tarihe yayılmış, köklü geleneklerin devamı ve temsilcisi olduğu düşüncesi ulusu ve dolayısıyla ulus devleti manevi yönden daha güçlü kılacak, ortak ve köklü değerleri paylaşma düşüncesi vatandaşlık bilincini güçlendirecektir. Bu durum ulus devletlerin siyasi geleneklerinden vatandaşların törenlerde söylediği marşlara kadar birçok alanda kendisini göstermektedir.

Benedict Anderson ise ulusu 'hayal edilmiş politik bir topluluk' şeklinde tanımlar. Ona göre, bu öyle bir topluluktur ki en küçüklerinde bile üyeler birbirleriyle temas halinde olmadan, birbirleriyle ilgili duygulara sahip olacaklardır. Anderson, din kavramının günümüzde önemini yitirmesiyle birlikte, bunun yerine yaşamı anlamlandıracak bir duygu olarak 'hayali cemaatler' kavramını ortaya atmaktadır. Yine Anderson'a göre ulus sınırlı olarak hayal edilir; çünkü bir ulus ne kadar kalabalık olursa olsun, onun sınırlarının bittiği yerde bir başka ulus

başlamaktadır. Bunun yanında ulus, egemen olarak hayal edilir. Son olarak ise ulus, bir topluluk olarak hayal edilir, kardeşlik ve yoldaşlık kavramları ön plana çıkar. Birçok ulustaki anıtlar, bu kardeşlik ve yoldaşlığın birer sembolüdür (Anderson, 2014, Akt., Aydın, 2018, s. 242). Özellikle Anderson'un ulus inşası düşüncesinde ırk kavramından çok ortak değerleri paylaşan, bu yolla bağlanmış bir topluluk tanımı ortaya çıkmaktadır. Birbirleriyle temas halinde olmamalarına karşın aynı duyguları paylaşmak bu tanımın en somut göstergelerinden birisidir.

Anderson'un görüşlerine göre ulus egemendir. Ulusun egemen olması hali, modern devlet anlayışının dönemlere ayrılmasında önemli bir kriter olarak ortaya çıkmaktadır.

Modern devlet anlayışını 'Mutlakiyetçi Devlet' ve 'Ulus Devlet' olmak üzere iki ayrı döneme ayırmak mümkündür. Mutlakiyetçi dönemde akli esas alma ve meşruiyet ön plana çıkıp gelişim gösterir ancak mutlakiyetçi devletin ulus devletten en önemli farkı toplumsal birliğin ulusa değil krala sadakat ilkesine dayanması ve kültürel bütünleşme siyasetinin sistematik olmamasıdır. Daha sonra burjuva sınıfının kuvvetlenmesi ve aydınlanma normlarının monarklar tarafından kabul edilmesi, mutlakiyetçi devletin ulus devlete evrilmesinin önünü açmıştır (Zabunoğlu, 2018, s. 547-548).

Ulus devletlerin ortaya çıkışı ise 1648 tarihli Westphalia Barış Antlaşması ile olmuştur (Sayıcı, 2023, s. 63). 1789 Fransız İhtilali ile cisimleşen ulus devlet, egemenliğin yurttaşlar adına devlette toplanması şekline bürünmüştür. Daha önce açıklanan ulus inşası tezlerine benzer şekilde, 1789 Fransız İhtilali'nin ardından monarşinin yıkıldığı, bunun yerine ortak değerleri paylaşan bir topluluk olan ulusun kurduğu ve yetkilerini tanımladığı ulus devlet modelinin ortaya çıktığı görülmektedir (Lorasdağı). Bu anlamda ulus ve ulus devlet kavramları ayrılmaz ve birbirini besleyen unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte hukuk önünde eşitlik, ortak bir kültür standardı oluşturulması, yönetim açısından merkezileşme ve ekonomik bütünleşme oluşturulmaya çalışılarak devletin yurttaşlardan beklediği sadakatin yasal zemini de oluşturulmuştur. Böylece devlet hukuk önünde eşitlik ve ekonomik bütünleşme aracılığıyla yurttaşlık kavramına siyasal ve sosyal boyutlar eklemeye ve

merkezileşme yoluyla topluma daha fazla nüfuz etmeye çalışmıştır. Bu şekilde ulus devletler hem uluslararası camiada hem de kendi sınırları dahilinde yasal egemen güçler konumuna yükselmişlerdir (Kurtdaş, 2018, s. 157).

Günümüzde genel olarak ulus devlet, refah politikaları ile yurttaşlarını koruyan ve belirli sınırlar dahilinde tüm ilişkileri yasama faaliyetleri kapsamında düzenleyen bir siyasi oluşum olarak tanımlanabilir (Eriş ve Yazıcı, 2019, s. 246). Ancak özellikle 21. yy'dan itibaren ulus devletler, kamu hizmetlerinde kısıtlamaya gitmekte, refah devleti görünümünden uzaklaşmaktadırlar. Özellikle kamu hizmetlerinin en bilinenlerinden olan sağlık, eğitim gibi hizmetlerin sağlanmasında, yoğun göç alan ülkelerde yaşanan ve genel olarak nüfusun artmasından kaynaklanan aksamalar, toplum içinde huzursuzluklara neden olabilmektedir. Bu durum, yukarıda yapılan tanımdaki 'refah politikaları' kavramıyla ilgili eksiklikler yaşanmasına ve ulus devletin tanımından sapmaya sebep olur.

Bu çalışmada ulus devlet tanımında ortak değerlerin paylaşımı ön plana çıkarılmıştır. Ortak değerler denildiğinde, manevi değerlerin yanı sıra, halktan sağlanan vergi vb. gelirlerin yeniden halk için harcanması gibi maddi değerler de kastedilmektedir. Göç yoluyla gelerek ulusa sonradan eklenen toplulukların, o ulustan kesilen vergilerden kamu hizmeti alması, dolayısıyla ulus devletin kişi başına düşen kamu harcamalarında kısıtlamalara gitmesi, yukarıdaki tanımda ifade edilen 'refah politikaları' kavramıyla ters düşmektedir. Bu nedenle bu tezde, Türkiye'deki Suriyelilerin Türkiye – AB diplomatik ilişkilerine etkileri tartışılırken, aynı zamanda Türkiye'nin ulus devlet tanımına etkilerine de dikkat çekilecektir.

Tarihsel süreç içerisinde toplumların dönüşümü, mutlakiyetçi devletlerin ortadan kalkmasını ve ulus devletlerin ortaya çıkışını desteklemiştir. Literatürde, ulus devletlerin dış politikalarını belirlerken, gerçekte ya da söylem düzeyinde, ulusal çıkarı esas alıp almadığı üzerine tartışmalar yürütülmektedir. Örneğin reel politik söylemi, bir ideal ya da teoriden bağımsız, mevcut gerçeklere uygun şekilde politika üretip sonuç alma anlamında kullanılır. Reel politik yaklaşıma göre mevcut gerçekler tektir, ulusal çıkarlar nettir ve politika uygulayıcıları tarafından bilinir ve korunurlar. Bu tezde de reel politik yaklaşımı kullanılacak, ulus devletlerin dış politika sürecinde ulusal çıkarları koruduğu varsayılarak analizler yapılacaktır.

Örneğin, dış politika sürecini açıklayan teorisyenlerden Hans Morgenthau'ya göre, uluslararası siyasette temel amaç güç mücadelesi ve güç arayışıdır. Morgenthau, ulusal çıkarı güç kavramı ile tanımlamıştır ve realist yaklaşımın odak noktasına da bu kavramı koymuştur. Ancak Morgenthau, bu kavramın tam olarak ne anlama geldiğini açıklayamamıştır. Holsti, Morgenthau'nun bu kavramı aynı anda bir ilişki çeşidi, uluslararası siyasetteki en temel amaç ve istenilen eylemlerin ortaya çıkarılabilmesi için amaca yönelik her türlü araç gibi birbirinden farklı ve belirgin olmayan yollarla kullanmasını eleştirmiştir (Holsti, 1964, Akt., Özdemir, 2008, s. 116).

Henry Kissinger ise 'Diplomasi' kitabında ulusal çıkar kavramının kökenini 17. yüzyıl Fransa'sına kadar götürmektedir. Kissinger'a göre *raison d'état* (ulusal çıkar) kavramı, 1624 – 1642 yılları arasında Fransa Başbakanı olan Armand Jean Du Plessis tarafından ortaya atılmıştır. Aynı zamanda bir kardinal olan Plessis (Kardinal Richelieu), *raison d'état* kavramını Fransız politikasının geçerli ilkesi haline getirmiş ve ortaçağ evrensel ahlaki ilkelerinin yerini almasını sağlamıştır. Richelieu'nün bunu yaparken amacı Kutsal Roma İmparatorluğu ve Habsburg Hanedanı'nın Avrupa'ya egemen olmasını engellemektir. Kissinger, koyu Katolik olan ve dış politikasını belirlerken Katolik inancına sıkı sıkıya bağlı kalan Habsburg Hanedanı'na karşı mücadele ederken *raison d'état* kavramının Richelieu'ya çok daha esnek bir hareket alanı sağladığını ifade etmiştir (Kissinger, 2022, s. 49-50).

Gerek Morgenthau gerekse Richelieu'nün ulusal çıkar kavramı açıklamaları incelendiğinde, kavramın 'ulusların çıkarlarını, değerlerini ve kimliklerini korumak için gereken şekilde hareket etmesi, gereken ortaklarla ittifak yapması' şeklinde tanımlanabilmesi mümkündür. Bunu özellikle Roma Kilisesi'nin bir Kardinal'i olmasına karşın Richelieu'nün Kutsal Roma İmparatorluğu karşısında Protestan prensliklerine yardım etmesi hareketinde görmek mümkündür. Bu örnekte Richelieu, Fransa'nın ulusal çıkarını, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun düşmanlarına yardımda bulunarak Habsburg Hanedanı'nı zayıflatmakta görmüş, bu nedenle kendisi de Katolik olmasına karşın Protestan yönetimlerle ortaklık yapmaktan çekinmemiştir (Kissinger, 2022, s. 52).

Ulusal çıkar kavramı yakın dönemde de, diplomatik ilişkilerin açıklanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kavram, ulusların etik ya da ahlaki değerlerin ve ideolojilerin ötesinde, çıkarlarını korumak için gerekli politikaları oluşturmasını ve yürütmesini içerir. Bu durum reel politik kavramıyla ilişkilidir.

Reel politik, ‘aktörlerin dış politika üretirken, ulusal çıkarlarını gözetirken, hedeflerinin peşinde koşarken ve bu uğurda gerekli araçları kullanırken, etik değerleri ve yasaları göz önünde bulundurmadan hareket etmeleri’ (Tunçarslan, 2018, s. 77) şeklinde tanımlanabilir. Reel politik kavramının temelini oluşturan ve uluslararası ilişkilerin en önemli teorilerinden biri olan realizm, uluslararası ilişkilerin aktörleri olan devletlerin, doğaları gereği kendi çıkarlarını en yüksek seviyeye getirmek (maksimize etmek) istediğini öne sürmektedir (Tunçarslan, 2018, s. 77). Tanımdaki dikkat çeken noktalar, ulusal çıkarların her şeyin önünde tutulması, ayrıca ulusal çıkarları güderken gerektiğinde etik değerler ve yasaların göz ardı edilebilmesidir. Bu durum ulusal çıkar ve reel politik kavramlarının aralarındaki sıkı ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Örneğin, Henry Kissinger, ‘Diplomasi’ kitabında Otto Von Bismarck’ın 19. yy’da Almanya’yı birleştirirken ve Avrupa’da hakim güç yaparken reel politik kavramını nasıl ustaca kullandığını anlatmaktadır. Bismarck, Metternich felsefesinin devamı olarak liberalizme saldırmış, ancak bunu yaparken bir farklılık göstermiştir. Metternich, Prusya ve Avusturya’nın ‘muhafazakarlık’ bağlamında birbirlerine destek olarak liberal demokratik eğilimleri yenebileceğini savunurken Bismarck Prusya’nın bunu tek taraflı dayatmalar yoluyla yapabileceğini düşünmüştür. Bunu da sadece Prusya’nın saf gücüne dayanarak yapmıştır. Bu nedenle Bismarck döneminde Habsburg hanedanı, Richelieu döneminde yaşadığı sorunun aynısını yaşamıştır. Bu sorun, Bismarck’ın da tıpkı Richelieu gibi hiçbir ahlak sistemiyle bağlı olmayan bir politika izlemesidir (Kissinger, 2022, s. 109). Bu durum, reel politik kavramını ustaca kullanan Bismarck’ın, o dönemde bu kavramın doğasını kavrayamayan ve muhafazakar politikalara sapanan diğer Avrupa ülkelerinin yönetimlerini nasıl felce uğrattığını göstermektedir.

Kendisi de reel politik kavramının 20. yy’daki en önemli temsilcilerinden olan Henry Kissinger, ulusal çıkar (raison d’etat) kavramının Bismarck döneminde

değişim geçirerek reel politik haline geldiğini düşünmektedir. Reel politik, tamamen ulusal çıkarlar ve güç hesabı kavramları üzerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla reel politik, ülkelerin dış politikalarını belirlerken amaca ulaşmak için her ne gerekiyorsa onu yapmalarını öngören bir kavram haline gelmektedir (Dizman, 2024, s. 86).

Bunun tarihteki en somut örneklerinden biri, - daha önce de değinilen - Richelieu'nün hamleleridir. Richelieu bir kardinal, yani kilisenin bir prensi olduğu için, teoride Ferdinand'ın Katolik inancını eski haline getirme girişimini desteklemesi gerekirdi. Buna karşın Richelieu, ulusal çıkar kavramına sadık kalarak Fransa'nın ulusal çıkarlarını Katolik inancının üzerinde tutmuş, Habsburg Hanedanı'nın Katolik inancını yeniden resmileştirme girişimini Fransa'nın jeopolitik konumuna bir tehdit olarak görmüştür. Ona göre bu hamle dini bir eylem değil, Fransa'yı ikincil bir konuma düşürmek için yapılmış stratejik bir hamledir (Kissinger, 2022, s. 50). Bu durum, ulusal çıkarların her şeyin üzerinde tutulmasına bir örnektir.

Ulusal çıkar ve reel politik kavramları ile birlikte ele alınabilecek bir diğer kavramsa Makyavelizm'dir. Makyavelizm, iktidarı ele geçirmeyi, bunun da ötesinde iktidarı elde tutmayı nihai hedef olarak gören bir anlayıştır. Makyavelizm'e göre, halka, devletin devamlılığını ve bekasını sağlaması için güçlü olması gerektiği, bu amaçlara ulaşabilmek için de her tür yöntemin ve yolun kullanılabilmesi anlatılmalıdır. Halkı ikna etmenin yolu, iktidarı kazanmanın ve iktidarda kalmanın yöneticinin çıkarına olmadığı, tersine devletin bekasını sağlamaya yaradığının halka anlatılmasıdır (Aktan, 2022, s. 128). Machiavelli uluslararası ilişkiler özelinde bir teori geliştirmemiştir ancak tutarlı bir akıl yürütme yoluyla uluslararası ilişkiler alanında realizm yaklaşımının ortaya çıkmasında önemli bir yer edinmiştir (Knutsen, 2006, Akt. Kurnaz ve Avcı, 2024, s. 107). Bu anlamda Makyavelizm, reel politik kavramının temelini teşkil eden realizm düşüncesinin de kaynaklarından bir tanesidir. Türkiye – AB arasındaki diplomatik ilişkilere bakıldığında, realizmin aktörler tarafından etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Uluslararası ilişkilerde kullanılan ve bu tezde de yer edinen bir diğer kavram ise Pragmatizmdir. Sözlük anlamıyla Pragmatizm; Bir teori veya düşüncenin değerinin onun sağladığı fayda ve işe ne kadar yaradığıyla, diğer bir deyişle teori

veya düşüncenin değerinin uygulamadaki sonuçlarıyla değerlendirilmesi gerektiğini öne süren bir düşünce biçimidir. Pragmatizm'in kurucularından Charles Sanders Peirce'a göre bir düşüncenin anlamı onun uygulamadaki sonuçlarında yatmaktadır. William James, düşüncelerin doğruluğunu uygulamadaki sonuçlar ve sağladığı yararların belirlediğini söylerken John Dewey Pragmatizm kavramının politika alanına uygulanmasını sağlamıştır. Dewey, toplumun ve demokrasinin Pragmatik değerler üzerine kurulmasını gerektiğini söylemiştir. Türkiye – AB ilişkileri açısından bakıldığında ise özellikle AB tarafının ilişkilerde Pragmatist bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir (İstanbul Gedik Üniversitesi).

Bu tezde, ulusal çıkarların ve güç hesabı kavramının günümüzdeki örneklerinden birisinin, Türkiye ile AB arasında yapılan pazarlıklarda kendisini gösterdiği iddia edilecek ve durum / vaka çalışması olarak Türkiye – AB ilişkilerine odaklanılacaktır. Tezin ilerleyen bölümlerinde, özellikle Türkiye'nin; AB'nin vize serbestisi ve katılım müzakerelerinin hızlandırılması konularında verdiği sözleri tutmaması üzerine, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamalarıyla ülke içerisindeki göçmenleri Yunanistan sınırına yönlendirmesi ve açıkça 'demografik bir gücü' pazarlıklarda baskı aracı olarak kullanması reel politik açılarından çok önemli örnekler olarak analiz edilecektir.

Bu tezde reel politik, ulus, ulus devlet, uluslararası çıkar ve realizm kavramları iç içe ve birbirine bağlı kavramlar şeklinde kullanılacaktır. Ulusun ulus devleti oluşturduğu, ulus devletin ulusal ve uluslararası çıkar kavramlarını doğurup savunduğu, günümüz dünyasında ulus devletlerin çıkarlarını savunurken reel politik çerçevesinde hareket ettiği vurgulanacaktır.

1.2. Sığınmacı, Mülteci, Şartlı Mülteci, GKS ve Uluslararası Göçmenler

Sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, GKS ve uluslararası göçmen tanımları, sıklıkla birbiri yerine kullanılarak anlam karmaşasına yol açmaktadır. Bu tanımların her biri farklı yasal statülere ve dolayısıyla farklı yasal sonuçlara sahiptir. Bu nedenle, sözcüklerin doğru kullanımı açısından her biri ayrı ayrı tanımlanacaktır.

Sığınmacı; Gerekli ulusal ve uluslararası belgeleriyle bir ülkeye mültecilik statüsü için başvuru yapmış ve bu başvurusunun sonucunu bekleyen kişilerdir. Eğer

mültecilik başvuruları olumsuz sonuçlanırsa sığınmacı statüsündeki kişiler ülkeden ayrılmak durumundadırlar. Ayrıca kendilerine insani nedenler ya da diğer nedenlerle ülkede kalmaları için izin verilmemişse söz konusu kişiler ülkede düzensiz bulunan diğer yabancılarla aynı statüde görülecek ve sınır dışı edilebileceklerdir (IOM, 2009, s. 49).

Ulusal sığınma sistemleri, bir kişinin uluslararası koruma ihtiyacı olup olmadığına karar vermektedir. Ancak şiddet ya da çatışma nedeniyle oluşan mülteci hareketleri esnasında sınırı geçen her sığınmacı ile bireysel olarak görüşme yapmak her zaman imkan dahilinde olmamaktadır. Bu gruplar ‘varışta’ mülteci ya da uluslararası tabirle ‘prima facie’ mülteci olarak kabul edilmektedir (UNHCR).

Mülteci tanımı ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nun 61. maddesinde şöyle yapılmaktadır:

‘Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen yabancılar ile bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya dönmek istemeyen vatansızlar.’ (YUKK, 2013).

Bu noktada şartlı mülteci ve mülteci tanımları iç içe geçmektedir, çünkü şartlı mülteci de ırkı, tabiatından, belli bir gruba üye olması nedeniyle, dini veya politik düşüncesi nedeniyle kötü muameleye maruz kalabilecek ve bu nedenden korku yaşayan yabancılar verilecek statü olarak tanımlanmaktadır. Şartlı mülteci ile mülteci arasındaki fark ise bahsedilen olayın Avrupa ülkeleri dışındaki bir ülkede gerçekleşmiş olmasıdır. YUKK 62. maddede düzenlenen şartlı mülteci tanımına göre, şartlı mülteci üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’de bulunmasına izin verilmektedir (YUKK, 2013). Türkiye, YUKK 62. Madde gereği, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar nedeniyle gelen kişileri şartlı mülteci olarak değerlendirmektedir.

GKS ise YUKK 91. maddede tanımlanmaktadır. Buna göre; ülkesini terk etmeye zorlanmış, terk ettiği ülkeye geri dönemeyen, geçici ve acil koruma bulmak için kitlesel olarak sınırlarımıza gelen ya da sınırlarımızı geçen yabancılar geçici

koruma sağlanabilir. Söz konusu şahısların Türkiye'ye kabul edilmesi, Türkiye'de kalması, yükümlülük ve hakları, Türkiye'den çıktıklarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketler karşısında alınacak önlemlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyon, taşra ve merkezde görev yapacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi gibi konular Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir (YUKK, 2013). Bu tanımdaki en dikkat çekici kısım 'kitlesel hareketler' kısmıdır. Buna göre ancak kitlesel hareketler halinde gelen kişiler GKS'ye kabul edilecek, bireysel gelişler bu statüde değerlendirilmeyecektir.

Göçmen tanımının ise uluslararası ölçekte kabul edilmiş evrensel bir karşılığı bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) göçmen tanımını 'nedeni olsun ya da olmasın, gönüllü ya da gönülsüz olarak, düzenli ya da düzensiz göç yollarıyla, bir yıldan uzun süreyle yabancı bir ülkede ikamet eden kişi' (Fansa, 2021, s. 296) şeklinde yapmaktadır. Bu tezde ise Suriye'den gelenler için Geçici Koruma Sağlanan Suriyeliler (GKSS) tanımı kullanılacaktır (ILO, 2023).

1.3. Araştırma Yöntemi

Bu tezde nitel yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada, literatürde yer alan teoriler ve çalışmalardan, ayrıca beyanlar ve konuyla ilgili raporlardan yararlanılarak Türkiye'deki Suriyelilerle Türkiye – AB diplomatik ilişkileri arasındaki bağlantı analiz edilmiştir. Analiz içinse, önemli dönüm noktaları odak noktalar olarak seçilmiş ve bu odaklar çevresinde, liderlerin açıklamaları / beyanları reel politik çerçevesinde kullanılmıştır. Böylece, Türkiye'deki GKSS'nin Türkiye – AB arasındaki diplomatik ilişkilere etkileri olup olmadığı ve varsa nasıl etkileri olduğu reel politik teorisi ışığında analiz edilebilecektir.

Türkiye'de bulunan Suriyeliler GKS'ye sahiptir. Suriye İç Savaşı, 15 Mart 2011 tarihinde, Baas iktidarına karşı Suriye muhalefeti tarafından başlatılan gösterilerle patlak vermiştir (Şen ve Vural, 2014, s. 29). GKSS'nin Türkiye'ye göçü ise 29 Nisan 2011 tarihinde, 252 kişilik Suriyeli bir grubun Hatay ili Yayladağı ilçesine giriş yapmasıyla başlamıştır (Türk – Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2020).

İlk dönüm noktası olarak, (Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeye başlamasından yaklaşık 11 ay sonra), 30 Mart 2012 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından 'Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge'nin yürürlüğe sokulması ele alınmıştır (Taş ve ark., 2023, s. 1246).

İkinci dönüm noktası, 16 Aralık 2013 tarihinde, düzensiz göçle daha etkin mücadele etmek amacıyla Türkiye ile AB arasında imzalanan 'Türkiye Cumhuriyeti ile AB Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma' olarak seçilmiştir (Göçmen, 2014, s. 22). Üçüncü dönüm noktası, 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ile AB arasında düzensiz göçle mücadele konusunda yayımlanan Türkiye – AB Zirvesi Bildirisi'dir (Karaca, 2020, s. 162). Son olarak 2 Mart 2020'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 'Bitti o iş, artık kapılar açılmıştır. Şu anda sizler bu yükten nasibinizi alacaksınız' (TRT Haber, 2020) açıklaması bu konudaki önemli dönemeçler olarak ele alınacaktır.

İlişkilerde dönüm noktaları olarak bu tarihler ve olayların seçilmesinin nedeni, bu tarihlerde belli çarpıcı taahhütler oluşturulması ve bazı açıklamalar yapılması yoluyla diplomatik ilişkilerin yeni seyirler kazanmasıdır. Bu tarihlerde gelişen olaylar sonrasında taraflar kendi reel politik hamlelerini yapmışlar ve ilişkiler yeniden şekillenmiştir.

Bundan sonraki bölümde, Türkiye – AB ilişkilerini başlatan 1963 Ankara Anlaşması'ndan hareketle Türkiye – AB ilişkilerinin tarihsel gelişimine reel politik açılarından yaklaşılabilecek ve analiz edilecektir. Bundan sonraki ilk bölümde Ankara Anlaşması ve Helsinki Zirvesi açıklanacaktır. 1963 Ankara Anlaşması'nın önemi, Türkiye – AB ilişkilerinin başlangıç noktası olmasıdır. 1999 Helsinki Zirvesi ise Türkiye'nin aday olarak kabul edildiği zirve olması açısından ilişkilerde çok büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla 2005 yılında Türkiye ile AB arasında katılım müzakerelerinin başlamasına kadar olan süreçte Ankara Anlaşması ve Helsinki Zirvesi en önemli tarihler olarak görülebilir.

2. BAŞLANGIÇTAN 2011'E TÜRKİYE – AB DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

Başlangıcından Suriye İç Savaşı'nın ve dolayısıyla göçmen akınının başladığı 2011 yılına kadar Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkileri iki ayrı safhada incelemek doğru olacaktır. İlk safhada Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkileri başlatan Ankara Anlaşması ve Türkiye'nin aday devlet konumuna yükseldiği Helsinki Zirvesi incelenecektir. İkinci safhada ise Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin Kıbrıs odağında şekillendiği ve Türkiye ile AB arasında müzakerelerin başladığı dönem olan 2000 – 2011 arası dönem incelenecektir.

2.1. Ankara Anlaşması ve Helsinki Zirvesi

Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkiler 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış olan Ankara Anlaşması ile başlamış, 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesi ile farklı bir aşamaya taşınmıştır. Tezin bu bölümünde Ankara Anlaşması ve Helsinki Zirvesi süreçleri incelenecek, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin bu süreçte gelişimi analiz edilecektir. Burada kıstas olarak 2000 yılının alınma nedeni 1999 Helsinki Zirvesi ile birlikte Kıbrıs konusunun gündeme gelmesi ve Türkiye – AB ilişkilerinde ve Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde çok önemli bir konuma yerleşmesidir. Dolayısıyla 2000 yılı Türkiye – AB ilişkilerinin Kıbrıs konusu ekseninde gelişmeye başladığı tarih olması nedeniyle önemlidir. Bu durum 2011'de Suriye İç Savaşı'nın başlaması ve göçmen akınına kadar sürecek, bu tarihten sonra ise Türkiye – AB ilişkileri göçmen akını ekseninde gelişmeye başlayacak ve Kıbrıs konusu eski önemini kaybedecektir.

Kissinger, tüm uluslararası sistemlerin kaçınılmaz bir simetrisi olduğunu söylemektedir. Bir uluslararası sistem ilk kez kurulduğunda yapabileceği pek çok tercih vardır. Buna karşın yapılan ilk tercih geriye kalan seçenekler evrenini daraltır. Bu nedenle ilk tercih özellikle önemlidir. Kissinger'a göre bir uluslararası düzenin istikrarlı mı yoksa istikrarsız mı olacağı, o düzeni kuran toplumların adil kabul ettikleri düzende kendilerini güvende hissetmelerine olanak tanıyan şartları ne ölçüde uzlaştırabildiğine bağlı olacaktır (Kissinger, 2022, s. 20). Türkiye ve AB, Türkiye'nin AB gibi uluslararası bir sisteme katılmasıyla ilgili olarak 1963 Ankara Anlaşması'ndan beri şartlarını uzlaştırmaya çalışmışlardır. Türkiye ile AB arasındaki

diplomatik ilişkilerde zaman zaman farklı parametreler söz konusu olsa da özünde ilişkiler tamamen çıkarların uzlaştırılabilirliği üzerine kuruludur ve bunu yaparken iki taraf da kendi çıkarını maksimize etme peşindedir. 1963 Ankara Anlaşması ile gerek Türkiye gerekse AB, Kissinger'ın bahsettiği ilk tercihi yaparak bir ilişki kurmuşlar, dolayısıyla bundan sonraki tüm hamleleri bu çerçevede gerçekleştirmişlerdir.

Ankara Anlaşması, Türkiye ile AB arasında, tam üyelik koşulları oluşuncaya kadar bir 'ortaklık' kurulması amacı taşımaktadır. Anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış, 1 Aralık 1964 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşması'nın ikinci maddesinde Anlaşma'nın amacı belirtilmiştir. Anlaşmanın amacı, taraflar arasında ticari ve iktisadi ilişkileri dengeli ve aralıksız olarak güçlendirmeyi teşvik etmek, bunu yaparken de Türk ekonomisinin hızlandırılmış bir şekilde kalkınmasını, Türk halkının yaşam standartlarının yükseltilmesini ve Türk halkının istihdam oranının yükseltilmesini göz önünde bulundurmadır. Tüm bunların yanında, Anlaşmada başka konular da hükme bağlanmıştır. Bunların arasında Türkiye'nin tam üyelik olanakları, Gümrük Birliği esasları, sermaye, hizmet, kişiler ve malların serbest dolaşımı, tarım, ticaret ve ekonomi politikalarının yanında mevzuatın uyumlaştırılması, ayrıca ortaklık ilişkisinde çıkması muhtemel uyumsuzlukların çözümü gibi konular yer almaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2020).

Ankara Anlaşması ile Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında üç evrede tamamlanacak bir ortaklık ilişkisi kurulmuştur. Bu evreler hazırlık, geçiş ve son dönem olarak adlandırılmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı). 'Geçiş dönemi', Ankara Anlaşması'nın Katma Protokol'ü ile düzenlenmiş, bunu izleyen dönem ise 'son dönem' olarak adlandırılmıştır. Son dönem, Türkiye ve AET arasındaki Gümrük Birliği'ni içermektedir. Türkiye ve AB arasında müzakereler iki yıl sürmüş, 5 Mart 1995 tarihli Ortaklı Konseyi Toplantısı sonunda alınan 1/95 numaralı Ortaklık Konseyi Kararı gereğince, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Türkiye – AB Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2020). Ankara Anlaşması ve ardından gelen süreç, Türkiye'nin tam üyeliğinden çok Türkiye ile AB arasında bazı konularda uyumlaştırma çalışmalarını ve birtakım konularda işbirliğini içermektedir. Bu uyumlaştırma çalışmaları 'son dönem' diye tabir edilen dönemde, Gümrük Birliği ile tamamlanmış, bu süreç

Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin adaylık statüsüne ulaşmasının hazırlığı haline gelmiştir.

Aslında Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde, yukarıda bahsedilen ve Ankara Anlaşması'nda belirlenen dönemlerin sonlanmasını beklemeksizin AET'ye üyelik için başvurmuştur (Koçak, 2009, s. 135). Komisyon, 18 Aralık 1989 tarihinde söz konusu başvuru ile ilgili görüşünü açıklamış, bu görüşte Topluluğun önce kendi iç bütünlüğünü sağlaması gerektiğini, bunu gerçekleştirmeden yeni bir üye kabul edemeyeceğini söylemiştir. Buna karşın, Türkiye'nin Topluluğa katılma kabiliyeti olmakla birlikte öncelikle siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı, o an için ilişkilerin Ortaklık Anlaşması çerçevesinde geliştirilmesini, üyelik müzakereleri içinse bir tarih belirlenmemesini tavsiye etmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinin ardından ise 10 – 11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Türkiye – AB ilişkileri için esas dönüm noktasını teşkil etmiştir. Zirve'de Türkiye'nin adaylık statüsü resmen onaylanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı Helsinki Zirvesi'nde açık ve net bir şekilde ifade edilmiştir (AB Başkanlığı, 2023).

AB'nin Türkiye'ye bakışını anlamak için, Helsinki Zirvesi'nden 2 yıl önce yapılan Lüksemburg Zirvesi'ne bakmak gerekmektedir. Lüksemburg'da 12 - 13 Aralık 1997 tarihlerinde bir AB Zirvesi yapılmış, bu zirvede AB'nin genişleme sürecinin yanında Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) konuları görüşülmüştür. Bu Zirve'de, genişlemeyle ilgili olarak on merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi ile beraber Malta ve Kıbrıs Rum Yönetimi ile görüşmelerin başlatılmasına karar verilmiş, hatta bunun için bir takvim oluşturulmuştur. Buna karşın Türkiye'ye diğer adaylar gibi bir 'ön katılım' programı sunulmamış, Türkiye'nin tam üyelik için ehliyeti olmakla birlikte bazı ekonomik ve politik nedenlerden dolayı tam üyelik müzakerelerinin başlamayacağı belirtilmiştir. Lüksemburg Zirvesi'nden üç ay sonra, Brüksel'de 4 Mart 1997 tarihinde AB'nin genişlemesiyle ilgili olarak yapılan Avrupa Hıristiyan Demokratlar Toplantısı sonunda Hıristiyan Demokrat liderler 'medeniyetlerimiz farklı, Türkler Asyalı' demişlerdir. Dönemin Lüksemburg Başbakanı J. C. Jünker, Türkiye ile Avrupa arasındaki asıl engelin kültür ve din farklılığı olduğunu söylemiştir (Karluk ve Tonus, 2020, s. 207 - 208).

Helsinki Zirvesi'nden birkaç ay önce, Eylül 1999'da, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İsmail Cem, New York'ta BM Genel Kurulu'na katılmıştır. İsmail Cem, Genel Kurul'un ilk gününde Belçika, İspanya ve Lüksemburg Dışişleri Bakanları ile görüşmüş ve üç Bakan'a da Türkiye – AB ilişkilerinin geleceğiyle ilgili 'ihtiyatlı bir iyimserlik' taşıdığını iletmiştir. Buna karşın üç Bakan ise olumlu ya da olumsuz bir tavır göstermemiştir (Milliyet, 1999). Helsinki Zirvesi'nden sadece birkaç gün önce ise İsmail Cem, Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi'nde düzenlenen 'Türkiye'nin AB'deki rolü: İmaj mı, yönetim sorunu mu?' adlı konferansa katılmış, bu etkinlikte Türkiye'nin AB olmazsa geri kalmayacağını, AB üyeliğinin bir saplantı değil amaç olması gerektiğini söylemiştir. Yine aynı etkinlikte İsmail Cem, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerinin çoğunu yerine getirdiğini, bu nedenle adaylık için Türkiye'nin önüne ön şart konularak ayrımcılık yapılmasını kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Ayrıca AB ve Kıbrıs konularını ayrı tuttuklarını ve bunun asla bir pazarlık konusu olamayacağını belirtmiştir (Hürriyet, 1999).

1999 Helsinki Zirvesi öncesi Türkiye ile AB arasındaki duruma bakıldığında, özellikle Türkiye'nin aday ülke konumuna gelmeyi istemekle birlikte Kıbrıs konusunda taviz vermediği, AB tarafının AB üyeliği ve Kıbrıs konusunu beraber ele almak istediği, Türkiye'nin ise Dışişleri Bakanı aracılığıyla 'AB olmadan da yolumuza devam edebiliriz' mesajı verdiği görülmektedir. Özellikle Türkiye tarafı, Kıbrıs konusunda ulusal çıkarlarına bağlı gözükmektedir. Buna karşın AB tarafında özellikle dini ve kültürel farklılıklar nedeniyle olumsuz bir bakış açısının hakim olduğu görülmektedir.

Helsinki Zirvesi sonrası ise bazı önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ana hatları ile belirtmek gerekirse:

- Türkiye'nin, diğer aday devletlerle birlikte, aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya mukadder bir aday devlet olduğu ilan edilmiştir
- Müktesebatın benimsenmesi için bir ulusal programla birlikte, önceki konsey sonuçları esas alınarak, ekonomik ve politik kriterler ve bir üye devletin yükümlülükleri ışığında, üyelik hazırlıkları için gereken

öncelikleri içeren bir Katılım Ortaklığı Belgesi imzalanacak ve uygun izleme mekanizmaları kurulacaktır denilmiştir

- Genişleme süreciyle ilgili, aday devletlerin eşit bir temelde üyelik sürecine katıldıkları vurgulanmıştır
- Avrupa Konseyi (AK), üyelik müzakerelerinin açılması için ön şartın Kopenhag kriterlerine uyum olduğunu belirtmiştir
- AK, 3 Aralık 1999 tarihinde, Kıbrıs konusunun çözümüyle ilgili New York'ta başlatılan görüşmeleri memnuniyetle karşıladığını belirtmiş, BM Genel Sekreteri'ne bu konunun çözümüyle ilgili desteğini açıklamış ve siyasi bir çözümün, Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağını ifade etmiştir (Dışişleri Bakanlığı).

Helsinki Zirvesi ile birlikte ortaya çıkan sonuçlardan en dikkat çekicisi Kıbrıs konusudur. Kissinger, reel politığın taktiksel esneklik gerektirdiğini söylemiştir. Ülkelerin pazarlıktaki güçleri, sahip olduklarını gördükleri seçeneklere dayanmaktadır. Bu seçeneklerin yollarını kapatmak, karşı tarafın hesaplarını kolaylaştırır ve reel politığı uygulayan aktörlerin hesaplarını zora sokar (Kissinger, 2022, s. 112). Türkiye ile AB arasındaki pazarlıklarda, AB tarafının Kıbrıs konusuyla ilgili tavrı, Türkiye'nin seçeneklerini daraltma konusunda AB'nin yaptığı stratejik bir hamledir. AB tarafının, Türkiye'nin AB üyeliği için Kıbrıs konusunu sürekli gündeme getirmesi, çözüm için de BM kararını adres göstermesi, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda ve dolayısıyla AB üyeliği konusunda seçeneklerini daraltmaya yöneliktir.

AB tarafı Kıbrıs konusunun çözümünde BM Genel Sekreteri'nin çözümünü desteklemiştir. Buna karşın Türkiye, Zirve'den önce Türkiye'nin AB üyeliği ve Kıbrıs konularını ayrı tuttuğunu bizzat Dışişleri Bakanı aracılığıyla belirtmiştir. Bunun yanında, Zirve'de 'Genişleme süreciyle ilgili, aday devletlerin eşit bir temelde üyelik sürecine katıldıkları' vurgulanmasına karşın – İsmail Cem'in de belirttiği gibi – Kıbrıs konusuyla Türkiye'nin önüne ön şart konularak ayrımcılık yapılmak istenmiştir. Bu durum Türkiye'nin ulusal çıkarlarına aykırı gözükmektedir.

Helsinki Zirvesi'nin ardından Türkiye yoğun bir reform sürecine girmiş, AB siyasi kriterlerine uyum sağlamak amacıyla sekiz Uyum Paketi ve iki Anayasa Değişikliği Paketi'ni kabul etmiştir. AB, 8 Mart 2001 tarihinde, Türkiye için

hazırladığı ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul etmiştir. Bu Katılım Ortaklığı Belgesi, 19 Mayıs 2003 tarihinde, Türkiye'nin gösterdiği ilerlemeler nedeniyle revize edilmiştir. İlk Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin hangi takvim çerçevesinde ve nasıl gerçekleştirileceğini gösteren ilk Ulusal Program 24 Mart 2001 tarihinde, ilk Ulusal Program'ın revize edilmiş hali ise 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı). 20 Haziran 2000 tarihinde Feira'da yapılan Zirve'de AK, Türkiye'nin kriterleri karşılama çabasını not ettiğini ifade etmiş, bunun yanında yargı, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konularında ilerleme kaydedilmesi konusunda beklentisini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı). 7 – 8 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan Nice Zirvesi'nde ise 'AB'nin Genişlemesi Hakkında Bildiri' adıyla yayımlanan ekte tüm aday ülkelerin AB organlarında yer alacak temsilci sayıları öngörülmüş ancak burada Türkiye'ye yer verilmemiştir. Bunun nedeni diğer aday ülkelerle üyelik müzakereleri başlamasına karşın Türkiye ile üyelik müzakerelerinin henüz başlamamış olmasıdır (Karakılıç, 2004, Akt. Sarıkçıoğlu vd., 2010, s. 64). 14 – 15 Aralık 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Laeken Zirvesi'nde yine Türkiye'nin özellikle siyasi kriterlere uyumda gösterdiği ilerlemelerin altı çizilmiştir (Dışişleri Bakanlığı). Haziran 2003 tarihli Selanik Zirvesi'nde ise Konsey, Türk Hükümeti'nin, devam eden mevzuat çalışmalarını 2003 sonuna kadar bitirmek istemesi ve reform sürecini takip etme konusundaki isteğinden dolayı memnuniyetini dile getirmiştir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2003). Nihayetinde AB Devlet ve Hükümet Başkanları, Türkiye'nin siyasi kriterleri yerine getirdiğine karar vermişler, Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim tarihli ve katılım müzakerelerinin açılmasını tavsiye eden kararına istinaden, 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile müzakerelerin başlatılması kararını vermişlerdir. Türkiye, 30 Temmuz 2005 tarihinde, Ankara Anlaşması'nı, 2004 yılında AB'ye katılmış olan on ülkeyi de içine alacak şekilde genişleten 'Ek Protokol'ü imzalamış, buna karşın aynı gün bir deklarasyon yayımlayarak bu durumun Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'ni tanımak anlamına gelmediğini belirtmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı). Gelişmeler incelendiğinde, 1999'dan 2005'e kadar olan süreçte Türkiye ile AB arasında birçok konuda ilerleme kaydedildiği, buna karşın Türkiye'nin Kıbrıs konusunda hassasiyetini koruduğu görülmektedir. Bu

durum, Türkiye'nin bu süreçte, AB ile olan ilişkilerinde ulusal çıkar kavramı üzerinden politika üretmeye devam ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Helsinki Zirvesi'nin sonuçlarına bakıldığı zaman; AK'nin, özellikle 3 Aralık 1999 tarihinde, Kıbrıs sorununun çözümü için New York'ta BM Genel Sekreteri'nin desteğiyle başlatılan görüşmelere atf yaptığı görülmektedir. Kıbrıs konusu - 2000 sonrası gelişmelerde de görüleceği üzere - Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde oldukça kritik bir öneme sahiptir. Gelişmeler izlendiğinde görülmektedir ki Türkiye, AB üyeliğini istemek ve bununla ilgili müzakereleri sürdürmekle birlikte, reel politik çerçevesinde, kendisi için jeopolitik açıdan son derece önemli olan Kıbrıs konusunda taviz vermemektedir.

Kıbrıs'ın, özellikle Doğu Akdeniz'deki jeopolitik önemini anlamak için, GKRY'nin burada yaptığı faaliyetleri irdelemek gerekmektedir. Örneğin, GKRY'nin, özellikle İsrail ile birlikte hareket ederek, hidrokarbon zenginliklerini aramak için Doğu Akdeniz'de bir Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kurma girişimleri, Türkiye'nin buradaki jeopolitik çıkarlarına aykırı gözükmektedir. Doğu Akdeniz'de yaşanan sondaj krizi vb. sorunların kaynağı, Yunanistan ve GKRY'nin bu deniz alanını hukuka aykırı şekilde sahiplenmek istemeleridir (Akarçay ve Ak, 2018, s. 141). Türkiye'nin AB üyeliğini istemesine karşın Kıbrıs konusunda taviz vermek istememesi, ileride Doğu Akdeniz'de gerçekleşecek bu tür girişimlerin önüne geçme amaçlıdır.

Nitekim GKRY'nin, AB'nin desteğini de alarak, 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile yaptığı anlaşmalar, Doğu Akdeniz'de kurmak istediği hakimiyeti göstermektedir (Bulut ve Bulut, 2021, s. 34). Buna karşın Türkiye, 27 Kasım 2019 tarihinde, Libya ile 'Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nı imzalamıştır. Söz konusu mutabakat 7 Aralık 2019 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Bulut ve Bulut, 2021, s. 38).

2.2. 2000 – 2011 Arası Türkiye – AB Diplomatik İlişkileri

1999 Helsinki Zirvesi Türkiye – AB ilişkilerinde Kıbrıs konusunun ön plana çıktığı tarih olarak görülmektedir. Dolayısıyla 2000 yılından 2011 Suriye İç Savaşı'na kadar Türkiye – AB ilişkilerinde Kıbrıs konusu bir reel politik gerçek ve pazarlık konusu olarak çok önemli bir yere sahip olmuştur. 2011 yılından sonra ise Kıbrıs konusu yerini göçmen akını konusuna bırakacaktır. Tezin bu bölümünde 1999 Helsinki Zirvesi sonrası Türkiye ile AB arasında gerçekleşen zirveler, açıklamalar ve diplomatik ilişkilerin şekil ve dönüşümü ele alınacaktır. Özellikle üyelik müzakerelerinde yeni fasılların açılması, müzakerelerde Kıbrıs konusunun ele alınışı, Türkiye – AB ve GKRY'nin müzakereleri reel politik çerçevesinde ele alışı irdelenecektir.

1999 Helsinki Zirvesi'nin ardından, 11 Nisan 2000 tarihinde, Lüksemburg'da Türkiye ile Avrupa Topluluğu (AT) arasındaki Ortaklık Konseyi'nin 39. oturumu gerçekleştirilmiştir. Lüksemburg Zirvesi'nde, özellikle Gümrük Birliği'nden o zamana kadar üstünde çalışılan hizmetler alanındaki müzakerelerin başlatılmasıyla ilgili kararlar alınmıştır. Zirve'de kamu ihaleleri pazarının karşılıklı bir şekilde açılması, ayrıca AB ve Türkiye arasında, hizmetler konusunda, hizmet sunumu ve yerleşme üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile ilişkilerin derinleştirilmesi amaçlanmış, bu çalışmaların 2000 yılı sonuna kadar bitirilmesi öngörülmüştür. Lüksemburg Zirvesi'nin bir diğer önemli sonucu ise sekiz alt komitenin oluşturulmuş olmasıdır. Bu sekiz alt komitenin oluşturulmasındaki amaç, Türkiye'nin AB müktesebatını üstlenme sürecinde büyük bir öneme sahip 'tarama' çalışmaları için bir tür ön hazırlık olan 'analitik inceleme'nin yapılabilmesidir. Diğer bir deyişle, söz konusu analitik inceleme bu sekiz alt komite tarafından yapılacaktır. Türkiye için AB müktesebatı 31 başlıktan oluşturulmuştur. Söz konusu 31 başlıktan 27 tanesi bahsi geçen sekiz alt komite arasında bölünmüş, geriye kalan dört başlık ise 'diğerleri' başlığı altında toplanmıştır. Zirve'de söz konusu alt komitelerin bir an önce çalışmalarına başlamaları kararlaştırılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı).

Yine Helsinki Zirvesi gereği, 26 Şubat 2002 tarihinde Brüksel'de 'Türkiye Cumhuriyeti ile AT arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Topluluk Programlarına

Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşma' imzalanmıştır. Burada amaç, Türkiye'nin tüm aday ülkelere açık olan Topluluk programlarına katılımı için yasal bir zemin oluşturmaktır. Bu anlaşma, Türkiye'nin bahsi geçen programlara katılımı için - ödemesi gereken katkı payı gibi - özel şartları içermektedir. Bu bağlamda, söz konusu Çerçeve Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinin ardından, Türkiye bu programlardan hangisine katılma kararı alırsa, o programla ilgili Türkiye ile AB Komisyonu arasında ödenecek katkı payı ve katılım koşullarıyla ilgili müzakereler yapılması, ayrıca her bir program için ayrı bir mutabakat zaptı imzalanması kararlaştırılmıştır. Çerçeve Anlaşma ile özellikle Socrates, Leonardo ve Youth programlarına katılım amaçlanmış, bu programlar ile özellikle dil eğitimi, üniversiteler ve mesleki eğitim konularında Türkiye ile AB arasında öğrenci değişimi yapılması ve Türkiye'nin Avrupa çapındaki öğrenci değişim sistemlerinin bir parçası olması amaçlanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2002). Çerçeve Anlaşma ile amaçlanan, özellikle karşılıklı öğrenci değişim programları ile yabancı öğrencilere Türkiye ve Türk kültürünü göstererek önyargıları kırmak, AB ülkelerine giden Türk öğrenciler aracılığıyla da Türkiye ile AB arasındaki entegrasyonu hızlandırmaktır.

Türkiye'nin Brüksel Zirvesi sonrası katılım sağlamayı amaçladığı eğitim programları ve Türkiye'nin buradaki amacını irdelemek gerekmektedir. Bu programlardan Socrates programı, özellikle Birlik içinde kullanılan dillerin geliştirilmesi, öğrenci ve öğretim görevlilerinin Birlik içindeki hareketliliğinin artırılması, eğitim kurumları arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve diplomaların akademik kabulünü içermektedir. Leonardo Da Vinci programı, mesleki eğitim konusunda kaliteyi artırıp yeniliği teşvik etmeyi ve bu konularda uluslararası işbirliğinden yararlanmayı amaçlamaktadır. Youth (Gençlik) programı ise Avrupa bazında, gençlik alanında işbirliğinin sağlanması, kültürel farklılıklara saygılı bir Avrupa oluşturulması yoluyla toplumsal bütünleşmenin sağlanmasını amaçlamaktadır. Türkiye, Socrates programının ikinci aşamasından, Leonardo Da Vinci programının ikinci ve Youth programının üçüncü aşamasından itibaren katılım sağlayarak bu programlardan faydalanmıştır (Genç, 2010, s. 328 - 329). Daha önce de belirtildiği gibi burada amaç, eğitim alanında Türkiye ile AB arasında uyum oluşturmak, bir noktada öğrenciler ve öğretim görevlileri aracılığıyla Avrupa'da Türkiye'ye karşı oluşan önyargıları kırmaktır. Bu sonucun, gerek Türkiye'den AB

ülkelerine giden eğitimli kişiler aracılığıyla, gerekse de AB ülkelerinden Türkiye'ye gelen eğitimli kişiler aracılığıyla, karşı tarafın kültürünün tanınması ve işbirliğinin artırılması yoluyla elde edilmesi amaçlanmıştır.

24 – 25 Ekim 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nde, Komisyon'un İlerleme Raporu'nda da belirtildiği gibi, Türkiye'nin gerek Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirme konusunda, gerek ekonomik kriterleri yerine getirme konusunda, gerekse de mevzuatın uyumlandırılması konusunda ilerleme kaydettiği belirtilmiştir. Brüksel Zirvesi'nde Birlik, Türkiye'yi reform sürecini devam ettirmesi ve uygulama konusunda ilave adımlar atması yönünde teşvik etmiştir. Tüm bunların yanında AB Konseyi, 2002 Aralık ayında yapılacak Kopenhag Zirvesi'ne kadar, Türkiye'nin adaylıktaki bir sonraki aşamasıyla ilgili olarak, Sevilla, Laeken ve Helsinki AK sonuçları doğrultusunda ve Komisyon'un Strateji Kağıdı'nı temel alarak karar almak için hazırlık yapmaya davet edilmiştir. Kıbrıs konusu ise Brüksel Zirvesi'nin en önemli konularından bir tanesidir. Zirve'de 'birleşik bir Kıbrıs'ın' Birliğe üye olmasının tercih edildiği vurgulanmış, Türk ve Rum tarafı liderlerinin katılım müzakereleri 2002 yılında tamamlanmadan önce bir anlaşmaya varmaları istenmiştir. Kıbrıs konusunda AB, BM Genel Sekreteri'nin, yine BM Güvenlik Konseyi kararlarını temel alan çözümünü destekleyeceğini belirtmiştir. Birlik, tüm bunlara karşın çözüm bulunamaması durumunda, Aralık 2002 tarihinde Kopenhag'da gerçekleştirilecek AB Konseyi'nde Kıbrıs konusunda alınacak kararların, 1999 Helsinki AB Zirvesi sonuçlarını esas alacağını belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı).

Brüksel Zirvesi sonunda AB'nin, Türkiye'nin hem ekonomik hem de siyasi kriterleri yerine getirme konusunda, bunların yanında mevzuatın uyumlandırılması konusunda ilerleme kaydettiğini ifade etmesi son derece önemlidir. Bu ilerlemeler, Türkiye'nin AB üyeliğinin dışında, Türkiye'nin durumunun iyileştirilmesi özelinde önem taşımaktadır.

5 Haziran 2003 tarihinde, Hıristiyan Demokrat parlamenter Arie Oostlander tarafından Türkiye ile ilgili hazırlanmış olan ve 'Arie Oostlander Raporu' olarak da bilinen 'Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni' 216 lehte ve 75 aleyhte oyla kabul edilmiştir. Oylamada 38 adet de çekimser oy kullanılmıştır (AB Başkanlığı, 2007). Raporda, genel hatlarıyla,

Türkiye’de yapılan demokratikleşme ile ilgili reformlar ve çıkarılan AB uyum yasaları memnuniyet verici olarak nitelendirilmekle birlikte bunların çoğunun pratikte uygulanamıyor olduğu belirtilmiştir. Pratikte uygulama olmadığı sürece Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmiş sayılmayacağı belirtilmiştir (Oostlander, 2004, s. 147). Raporda ayrıca Türkiye’nin Müslüman nüfusunun tam üyelik için bir engel olamayacağı ifade edilmiştir (Oostlander, 2004, s. 37). Arie Oostlander raporunun en önemli kısımlarından biri ordu ile ilgili yorumlarıdır. Raporda, ordunun toplum ve devlet üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olduğu, bu durumun da Türkiye’de çoğulcu sistemin ve demokrasinin gelişmesine engel teşkil ettiği belirtilmiştir. Bu durumun bir uzantısı olarak Milli Güvenlik Kurulu (MGK)’nın uzun vadede kaldırılmasının gerekli olabileceği söylenmiştir. Yine Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) bünyesinde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) temsilcilerinin yer almaması gerektiği vurgulanmıştır (Oostlander, 2004, s. 12). Raporda, esas sorunun Türkiye’nin devlet yapılanması olduğu ifade edilirken, laik devlet ve ulus devlet bağlamında daha hoşgörülü ve içselleştirici bir yapı kurulması tavsiye edilmiştir (Oostlander, 2004, s. 7). Dini örgütler konusunda ise Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) üyesi olduğu hatırlatılarak buna göre uyarlamalar yapması gerektiği (Oostlander, 2004, s. 11), ayrıca Türkiye’nin Avrupa standartlarında yeni bir anayasa yapması gerektiği ifade edilmiştir (Oostlander, 2004, s. 157). Yine raporun en önemli kısımlarından biri olan Kıbrıs konusunda ise Kıbrıs’taki sorunla ilgili olarak Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) sorumlu olarak gösterilmiştir (Oostlander, 2004, s. 4). Arie Oostlander raporunda en önemli kısımlar, devlet ve toplum üzerindeki askeri etki ve Kıbrıs konuları olmuştur. Rapor, açıkça ordunun Türkiye’deki etkisinin, ülkenin demokratikleşmesi ve sivil gücün etkisinin artmasının önündeki en önemli engel olduğu görüşünü savunmuştur.

Arie Oostlander’ın Türkiye ile ilgili hazırladığı bu rapor AB’nin içerisinde de muhalefetle karşılaşmıştır. Avrupa Parlamentosu (AP) bünyesindeki bir grup parlamenter, söz konusu rapora muhalefet şerhi koymuş, gerekçe olarak da AB’nin oynaması gereken asıl rolün dünya üzerinde demokrasi ve hukuk devletinin geliştirilmesi yönünde olması gerektiği, dini yaklaşımlardan uzak durması gerektiği olduğunu öne sürmüşlerdir. Tüm bunların yanında, raporda ‘Kemalizm’i açık bir

şekilde eleştiren ifadeler tepkiyle karşılanmış ve bu nedenle rapordan çıkarılmıştır (AB Başkanlığı, 2007). Arie Oostlander raporunda, en az Kıbrıs konusu kadar önemli olan ve Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili en stratejik tartışmalardan birisi olan sözde Ermeni soykırımını ile ilgili doğrudan bir ifade bulunmazken Türkiye'ye Erivan ile ilişkilerini düzeltme tavsiyesinde bulunulmuştur (Oostlander, 2004, s. 136). Dönemin AB Komisyonu Genişlemeden Sorumlu Üyesi Verheugen, Türkiye'nin reformları hızlandırması gerektiğini belirtmiş, asker kanadının Türkiye'nin üyeliği ile ilgili açıklamalarını ise memnuniyet verici bulmuştur (AB Başkanlığı, 2007). Arie Oostlander raporuna AB içinden 'dini' yönü nedeniyle eleştiri yapılması önemlidir. AB Parlamentosu'nda rapora muhalefet şerhi konulması, raporu hazırlayan Arie Oostlander'ın Hıristiyan Demokrat bir parlamenter olduğu gerçeği de göz önüne alındığında, AB içinde de raporun objektifliği konusunda şüpheler olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca raporda, Türkiye'ye Erivan ile ilişkilerin düzeltilmesinin tavsiye edilmesi, AB üyelik müzakereleri süresince, AB tarafının Türkiye'den Kıbrıs ve Ermeni sorunları gibi tarihi derinliği olan bazı dış politikalarında taviz bekleyeceği şeklinde yorumlanabilir.

Arie Oostlander raporuyla ilgili olarak, özellikle raporun 4 Haziran 2003 tarihinde AP'nda tartışılması sırasında, Hollandalı Yeşiller üyesi Joost Lagendijk'in eleştirileri dikkat çekicidir. Lagendijk raporla ilgili olarak; GUE / NGL üyelerini Ermeni lobisinin pis işlerini yapmakla suçlamış ve bunu kesmeleri için ısrar ettiğini belirtmiş, belgede hali hazırda bu konuyla ilgili dikkatli bir şekilde ele alınmış bir uzlaşma olduğunu düşündüğünü ve bu uzlaşmayı bozmaya yönelik girişimleri gittikçe daha rahatsız edici bulduğunu söylemiştir (Avrupa Parlamentosu Tutanakları, Akt., Altınbaş, 2011). Bu eleştirinin Hollandalı Yeşillerin bir üyesi tarafından dile getirilmesi önemlidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye'nin dış politikasında özellikli bir yeri olan Türkiye – Ermenistan ilişkilerinin – özellikle Lagendijk'ın belirttiği gibi belgede bu konuyla ilgili bir uzlaşma varken - raporda tekrar yer alması rahatsız edici bulunmuştur. Ermenistan ilişkilerinin Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinin bir parçası haline getirilmesi Türkiye'nin ulusal çıkarları ile uyumsuzdur.

19 – 20 Haziran 2003 tarihlerinde Selanik Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirve’de göç, sığınma hakkı ve sınırlar, dış ilişkiler ve savunma politikası, Avrupa’nın geleceği kurultayı, Kıbrıs konusu, hükümetler arası konferans ve genişleme gibi konular ele alınmıştır. Türkiye’ye ilişkin olarak, AB Konseyi Sonuç Bildirisi’nde ‘Genişleme’ başlığı kapsamında değerlendirmeler yapılmıştır (Kılıç, 2006, s. 72 – 73). Bildiride AB Konseyi, Türkiye’nin reform süreci ve yasal çalışmalarını 2003 sonuna kadar tamamlama isteğini memnuniyetle karşılamış, Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirme çabasını desteklediğini belirtmiştir. AB Bakanlar Konseyi ise yenilenmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesi yayımlamıştır. Sonuç bildirisinde, Kıbrıs konusu ile ilgili olarak da yine BM Genel Sekreteri’nin çalışmalarının desteklediği belirtilmiştir. AB Konseyi, Türkiye ve KKTC yetkililerini, BM Genel Sekreteri’nin önerileri çerçevesinde müzakerelere yeniden başlaması için davet etmiştir (Dışişleri Bakanlığı).

17 Aralık 2004’de gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi’nde, AK, Türkiye’nin diğer aday ülkelerle aynı kriterlere tabi olduğunu teyit etmiş, Türkiye’nin Kopenhag kriterlerini yerine getirdiğine dair karar verilmesi halinde üyelik müzakerelerine zaman kaybetmeksizin başlanacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte AK, Komisyon tarafından ortaya konulmuş olan altı maddelik kanun paketinin yaşama geçirilmesini beklediğini ifade etmiştir. Bu noktada, politik reform sürecinin geriye döndürülmeyeceğini garanti altına almak için, kötü muamele ve işkenceye ‘sıfır tolerans’ ilkesi bağlamında, Türkiye’de insan hakları ve kişilerin temel özgürlükleri konularında uyum sorunu olmadığından emin olmak için reform sürecinin Komisyon tarafından gözlem altında tutulacağı kaydedilmiştir (AB Başkanlığı, 2011). Bu nedenle Komisyon, kötü muamele ve işkence de dahil olmak üzere, 2004 İlerleme Raporu ve Tavsiye Kararı doğrultusunda belirtilen tüm konularda rapor hazırlamaya davet edilmiştir. En az bunlar kadar önemli olan bir başka konu ise Türkiye’nin, AB’ye yeni katılan üyelerle ilgili olarak Ankara Anlaşması’nın adaptasyonuna yönelik protokolü imzalamaya yönelik kararıdır. Brüksel Zirvesi sonuç bildirgesinde bu durumun memnuniyet verici olduğu vurgulanmıştır (Aygül ve Güvemli, 2005, s. 208).

Lüksemburg’da, 3 Ekim 2005 tarihinde yapılan Hükümetler Arası Konferans’ta alınan kararla Türkiye ile AB arasında yapılan AB katılım müzakereleri

20 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Söz konusu katılım müzakereleri 35 fasıldan oluşmaktadır. Katılım müzakerelerinin ilk evresini tarama süreci oluşturmaktadır ve bu tarama süreci 20 Ekim 2005 tarihinde başlamış, 13 Ekim 2006 tarihinde sona ermiştir (AB Başkanlığı, 2022). Tarama sürecinde AB Komisyonu yetkilileri ve Türkiye’den gönderilen 66 adet heyet Brüksel’de tarama toplantıları gerçekleştirmiştir. Bu toplantılarda AB Komisyonu yetkilileri, her fasılla ilgili olarak AB müktesebatı konusunda bilgiler vermiş, Türkiye tarafından gönderilen heyetler ise Türkiye’nin ilgili fasıllardaki müktesebatlara uyumu hakkında bilgi vermişlerdir (Sayın, 2016, s. 54 – 55). İlerleyen süreçte Bilim ve Araştırma, İşletme ve Sanayi Politikası, İstatistik, Mali Kontrol, Trans – Avrupa Ağları, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması, Şirketler Hukuku, Fikri Mülkiyet Hukuku, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Bilgi Toplumu ve Medya, Vergilendirme, Çevre ve Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı – 12 fasıllarında ilerlemeler kaydedilmiştir (Dışişleri Bakanlığı). Açılan, açılmayan ve geçici olarak kapatılan fasıllarla ilgili olarak aşağıda ayrıntılı bir tablo verilecektir.

11 Aralık 2006 tarihinde, AB üye ülkeleri Dışişleri Bakanları, AB Genel İşler Konseyi’nde bir araya gelmişlerdir. AB Dışişleri Bakanları, 29 Kasım 2006 tarihli Komisyon tavsiyesini dikkate almışlar, sekiz başlıkta müzakerelerin askıya alınmasını kabul etmişlerdir. Sonuç olarak, Komisyon, Türkiye’nin Ankara Anlaşması Ek Protokolü’nden kaynaklanan taahhütlerini yerine getirdiğini onaylayana kadar, Türkiye’nin GKRY’ye ilişkin kısıtlamalarını içeren politika alanlarıyla ilgili sekiz başlığın açılmayacağı ve geçici olarak kapatılmayacağı kararını vermiştir (Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2023). Söz konusu başlıklar şunlardır:

- Malların serbest dolaşımı
- Yerleşim hakkı ve hizmet sunma serbestisi
- Mali hizmetler
- Tarım ve kırsal kalkınma
- Balıkçılık
- Ulaştırma politikası
- Gümrük birliği
- Dış ilişkiler (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024)

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, konuyla ilgili bir açıklama yaparak, katılım müzakerelerinin kısmen dondurulmasının adil olmadığını, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda herhangi bir politika değişikliğine gitmeyeceğini belirtmiştir. Erdoğan, Kıbrıs'la ilgili kapsamlı çözümün BM zemininde olması gerektiğini belirtmiş, ayrıca reformların kararlılıkla devam edeceğini ifade etmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı).

8 Aralık 2009 tarihinde GKRY, tek taraflı olarak altı faslı bloke edeceğini açıklamış, söz konusu fasılların açılmasını ise 'ilişkilerin normalleştirilmesi' şartına bağlamıştır. GKRY'nin tek taraflı olarak bloke ettiği fasıllar şunlardır:

- Eğitim ve kültür
- Dış, güvenlik ve savunma politikası
- Yargı ve temel haklar
- Adalet, özgürlük ve güvenlik
- İşçilerin serbest dolaşımı
- Enerji (Anadolu Ajansı, 2017).

Türkiye ile AB arasında açılan, açılmayan ve bloke edilen fasıllar aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye – AB Arasında Gerçekleşen Fasılların Durumu

 T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI KATILIM MÜZAKERELERİNDE MEVCUT DURUM	
AÇILAN FASILLAR	KIBRIS NEDENİYLE KONSEY
1 25- BİLİM VE ARAŞTIRMA (Geçici olarak kapatıldı) (<i>Avusturya, 12.6.2006</i>)	1 1- MALLARIN SERBEST DOLAŞIMI
2 20- İŞLETME VE SANAYİ POLİTİKASI (<i>Almanya, 29.3.2007</i>)	2 3- İŞ KURMA HAKKI VE HİZMET SUNUMU SERBESTİSİ
3 18- İSTATİSTİK (<i>Almanya, 26.6.2007</i>)	3 9- MALİ HİZMETLER
4 32- MALİ KONTROL (<i>Almanya, 26.6.2007</i>)	4 11- TARIM VE KIRSAL KALKINMA
5 21- TRA- NSAVRUPA AĞLARI (<i>Portekiz, 19.12. 2007</i>)	5 13- BALIKÇILIK
6 28- TÜKETİCİNİN VE SAĞLIĞIN KORUNMASI (<i>Portekiz, 19.12. 2007</i>)	6 14- TAŞIMACILIK POLİTİKASI
7 6- ŞİRKETLER HUKUKU (<i>Slovenya, 17.6.2008</i>)	7 29- GÜMRÜK BİRLİĞİ
8 7- FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU (<i>Slovenya, 17.6.2008</i>)	8 30- DIŞ İLİŞKİLER
9 10- BİLGİ TOPLUMU VE MEDYA (<i>Fransa, 19.12. 2008</i>)	GKRY’NİN TEK TARAFLI OLARAK BLOKE ETTİĞİ FASILLAR
10 4- SERMAYENİN SERBEST DOLAŞIMI (<i>Fransa, 19.12. 2008</i>)	
11 16- VERGİLENDİRME (<i>Çek Cumhuriyeti, 30.6.2009</i>)	
12 27- ÇEVRE (<i>İsveç, 21.12. 2009</i>)	1 2- İŞÇİLERİN SERBEST DOLAŞIMI
13 12- GIDA GÜVENLİĞİ, VETERİNERLİK VE BİTKİ SAĞLIĞI (<i>İspanya, 30.6.2010</i>)	2 15- ENERJİ
14 22- BÖLGESEL POLİTİKA VE YAPISAL ARAÇLARIN KOORDİNASYONU (<i>Litvanya, 5.11.2013</i>)	3 23- YARGI VE TEMEL HAKLAR
	4 24- ADALET, ÖZGÜRLÜK VE GÜVENLİK
15 17- EKONOMİK VE PARASAL POLİTİKA (<i>Lüksemburg, 14.12.2015</i>)	5 26- EĞİTİM VE KÜLTÜR
16 33- MALİ VE BÜTÇESEL HÜKÜMLER (<i>Hollanda, 30.06.2016</i>)	6 31- DIŞ, GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI
13 ARALIK 2016 TARİHİNE KADAR SİYASİ BLOKAJA TABİ OLMAYAN FASILLAR	
1 5- KAMU ALIMLARI	4 34- KURUMLAR
2 8- REKABET POLİTİKASI	
3 19- SOSYAL POLİTİKA VE İSTİHDAM	5 35- DİĞER KONULAR

Kaynak: AB Başkanlığı (2024, 23 Ocak). *Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum*. 27 Ocak 2024 tarihinde https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html adresinden edinilmiştir.

Türkiye ile AB arasında şu ana kadar yapılan zirveler ve konferanslara ve fasılların durumuna genel olarak bakılacak olunursa: İlk açılan fasıl Avusturya dönem başkanlığında 2006 yılında açılan ‘Bilim ve araştırma’ faslı olmuş ancak bu

fasıl geçici olarak kapatılmıştır. Almanya dönem başkanlığında, 2007 yılında İşletme ve sanayi politikası, İstatistik, Mali kontrol fasılları, yine aynı yıl Portekiz dönem başkanlığında Trans – Avrupa ağları ve Tüketicinin ve sağlığın korunması fasılları açılmıştır. Slovenya dönem başkanlığında, 2008 yılında Şirketler hukuku ve Fikri mülkiyet hukuku fasılları, aynı yıl Fransa dönem başkanlığında Bilgi toplumu ve medya ve Sermayenin serbest dolaşımı fasılları açılmıştır. 2009 yılında, Çek Cumhuriyeti dönem başkanlığında Vergilendirme, İsveç dönem başkanlığında Çevre fasılları açılmıştır. 2010 yılında, İspanya dönem başkanlığında Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı faslı, 2013 yılında, Litvanya dönem başkanlığında Bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu faslı, 2015 yılında, Lüksemburg dönem başkanlığında Ekonomik ve parasal politika faslı ve 2016 yılında, Hollanda dönem başkanlığında Mali ve bütçesel hükümler faslı açılmıştır. Şu ana kadar açılan 16 fasıl bulunmaktadır.

11 Aralık 2006 tarihinde gerçekleştirilen AB Genel İşler Konseyi'nde, Türkiye'nin Ankara Anlaşması Ek Protokolü'nde verdiği taahhütleri yerine getirmediği öne sürülerek, sekiz faslın açılmayacağı belirtilmiştir. Bunlar; Malların serbest dolaşımı, İş kurma hakkı ve hizmet sunumu serbestisi, Mali hizmetler, Tarım ve kırsal kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık politikası, Gümrük birliği ve Dış ilişkiler fasıllarıdır.

Tüm bunların yanında, 13 Aralık 2016 tarihine kadar siyasi blokaj uygulanmayan fasıllar da söz konusudur. Bunlar; Kamu alımları, Rekabet politikası, Sosyal politika ve istihdam, Kurumlar ve Diğer konular fasıllarıdır. Genel olarak bakıldığında, açılmayan fasılların altında Kıbrıs sorunu ve GKRY'nin tavrının yattığı görülmektedir.

Sonuç olarak, 1999 Helsinki Zirvesi'nden itibaren Türkiye – AB diplomatik ilişkilerine Kıbrıs konusunun damga vurduğu görülmektedir. AB'nin, Türkiye'nin üyeliğini Kıbrıs konusunun çözümüne bağlayan tavrı, Türkiye'nin karşı hamleleri ile karşılaşmıştır. 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı'ndan sonra ise Türkiye – AB diplomatik ilişkilerinde odak noktasının Kıbrıs konusundan göçmen sorununa kaydığı görülecektir.

3. 2011 VE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: TÜRKİYE – AB DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNDE ODAK KAYMASI

1999 Helsinki Zirvesi ile başlayan ve 2005 yılında Türkiye ile AB arasında katılım müzakerelerinin başlaması ile devam eden sürece Kıbrıs konusu damga vurmuş, Türkiye – AB diplomatik ilişkileri Kıbrıs konusu etrafında şekillenmiştir. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ve bunun sonucunda oluşan göçmen akını Türkiye – AB ilişkilerinde 2011 yılını bir dönüm noktası haline getirmiş, bu tarihten sonra Kıbrıs konusu eski önemini yitirmiş, ilişkilerin odağı göçmen akını olmuştur.

2011 sonrası Türkiye – AB diplomatik ilişkilerine bakıldığında ilişkilerde odak kayması olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu odak kayması Türkiye ile AB arasında reel politikten vazgeçme bağlamında değildir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, 1963 Ankara Anlaşması'ndan 2011'e olduğu gibi 2011 sonrasında da reel politik bağlamında şekillenmiştir. Buradaki odak kayması, her iki tarafın da güç ve çıkar hesaplarını yaparken merkezlerine aldıkları konuda olmuştur. Türkiye ile AB, özellikle 1999 Helsinki Zirvesi'nden 2011 Suriye İç Savaşı'na kadar ilişkilerinin odağına Kıbrıs konusunu yerleştirmiş ancak 2011 yılından sonra ilişkilerin odağı Kıbrıs konusundan göçmen akınına kaymıştır.

2011 sonrası Türkiye – AB ilişkileri incelenirken bazı dönüm noktaları seçilmiştir. Böyle yapılmasının nedeni, değişen şartlarla birlikte ilişkilerin hangi yönde ilerlediğini daha rahat inceleyebilmektir. Tezin bu bölümünde, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin Türkiye – AB diplomatik ilişkilerine etkileri incelenecek, inceleme yapılırken dönüm noktaları üzerinden analiz yapılacaktır. Burada dört kritik dönüm noktası üzerinden hareket edilecektir. İlk dönüm noktası, 30 Mart 2012 tarihinde, İçişleri Bakanlığı tarafından 'Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge'nin yürürlüğe sokulması olacaktır. İlgili yönergenin önemi, göçmen akınının kontrol altına alınması çalışmalarının ilk adımı olmasıdır. İkinci dönüm noktası olarak, 16 Aralık 2013 tarihinde, Türkiye ile AB arasında imzalanan 'Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması (GKA)' olacaktır. Bu anlaşma, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin Türkiye – AB ilişkilerine etkilerinin ortaya çıkmaya başlaması

açısından önemlidir. Üçüncü dönüm noktası, 18 Mart 2016 tarihinde yayımlanan Türkiye – AB Zirve Bildirisi’dir. Dördüncü dönüm noktası olarak, 2 Mart 2020 tarihinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sınır kapılarının açılacağı açıklaması alınacaktır. Bu açıklama, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde, Suriyelilerin bir reel politik gerçek olarak kullanılmasının en sert örneklerinden birisi olması açısından son derece önemlidir ve kritik bir dönüm noktasıdır.

Bu bölümde, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde, tarafların çıkarlar bağlamında hareket ettiği iddia edilecek, bahsi geçen çıkarlar da özellikle vize serbestisi ve Suriyelilerin demografik etkileri açısından incelenecektir. Türkiye, ulusal çıkarları doğrultusunda, Suriyelilerin Türkiye’de kalması karşılığında vize serbestisi sağlanmasını talep etmekte, AB tarafı ise Suriyelilerin yaratacağı demografik ve ekonomik etkilerden korunmak amacıyla, kendi çıkarlarına uygun şekilde Suriyelilerin Türkiye’de kalmasını sağlamaya çalışmaktadır.

1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin aday devlet statüsüne yükselmesi ve 2005 yılında Türkiye ile AB arasında katılım müzakerelerinin başlamasını takiben, Türkiye ile AB arasındaki müzakereler Kıbrıs konusu çerçevesinde şekillenmiştir. Özellikle GKRY’nin 2004 yılında AB’ye katılmasının ardından birçok fasıl Yunanistan ve GKRY tarafından bloke edilmiştir. Bu konuda yine bütün tarafların reel politik çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir. GKRY, AB içerisindeki üye pozisyonunu adanın tamamına hakim olmak ve bu hakimiyetin Türkiye tarafından kabulü için kullanmak istemiş, bu amaçla Türkiye’nin AB üyeliği için gerekli olan fasılların bir kısmının açılmasını bloke etmiş, Yunanistan da bu konuda kendisini desteklemiştir. Türkiye ise kendi jeopolitik gerçeklerine ve dış politikasına bağlı olarak GKRY’nin ve AB’nin bu konudaki taleplerini reddetmiş, hatta Ankara Anlaşması’na yaptığı eklerde bu durumun GKRY’yi tanımak anlamına gelmediğini ifade etmiştir.

2011’de Suriye İç Savaşı’nın başlamasıyla ve düzensiz göçmen sorununun ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye – AB ilişkilerine göçmen sorunu hakim olmuştur. Olay örüntüsünü daha iyi takip edebilmek ve tarafların gelişen olaylar karşısındaki hamlelerini daha iyi analiz edebilmek amacıyla kronolojik bir sıra takip edilecektir.

Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihine bakıldığında; 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg Hükümetler Arası Konferansı'nda alınan karara istinaden 20 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile AB arasında başlayan AB katılım müzakereleri, ilerleyen süreçte fasılların açılması ve buna karşın özellikle Yunanistan ve GKRY'nin bazı fasıllara koyduğu blokeler çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak ilişkiler 2011 yılında Suriye İç Savaşı'nın başlaması ve Suriye'den göçlerin artmasının ardından, özellikle 16 Aralık 2013 tarihinde Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA'nın imzalanmasıyla birlikte daha çok vize serbestisi sağlanması, üyelik müzakerelerinin hızlandırılması, AB tarafından GKSS için Türkiye'ye yapılacak ödemeler ve GKSS'nin Türkiye'de kalması çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır.

Bu tezde Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilerin reel politik çerçevesinde geliştiği iddia edilmektedir. Bu bağlamda reel politiğin tanımının tekrar hatırlanması ve her iki tarafın da bu çerçevede güç ve çıkar ilişkisinin bir kez daha irdelenmesi yararlı olacaktır.

Reel politik ve realizm kavramları iç içe geçmiş kavramlardır. Buna karşın reel politik, karar alıcıların iç ve dış politika oluşturma sürecindeki uygulamalarıyla realizm bu uygulamaların nedenlerini inceleyen bir teoridir (Donnelly, 2005, Akt. Okyar ve Güneş, 2016, s. 79). Reel politik; uluslararası ilişkiler sürecinde, devlet hareketlerinin uluslararası politikaya pratiği açısından en yüksek öngörü kapasitesine sahip teoridir ve 'güç ve hayatta kalma' amacına yönelik olarak siyaset üretme teorisi olarak ifade edilebilir. Almanca kökenli bir kavram olan reel politik, etik veya teorik amaçlardan daha çok maddi faktörler ve uygulamaya dayanan bir politika olarak da tanımlanabilir (Anderson, 2009, Akt. Okyar ve Güneş, 2016, s. 79).

Bu tezde, hem Türkiye hem AB açısından ilişkilerin yönetim sürecinin her aşamasında reel politik kavramının ön plana çıktığı savunulmaktadır. Örneğin dış politikayı uygularken etik ve yasal kaygılar taşımadan, sadece mevcut gerçekler ve güç üzerinden hareket edilmesini öngören reel politik yaklaşım ile reel politik yaklaşımın öncüsü kabul edilen, ulusal çıkarların her şeyin üzerinde olduğunu savunan ve dış politikanın güç ve ulusal çıkarlar çerçevesinde yürütülmesi

gerektiğini söyleyen Richelieu, Türkiye – AB ilişkilerinin tamamında kendisini göstermiştir (Kissinger, 2022, s. 52).

Reel politiğin diğere tanımlarıyla beraber ele aldığımızda reel politik; devletlerin uluslararası ilişkilerde sahip oldukları gücü (ekonomik güç, askeri güç, siyasi güç, demografik güç vb.) kullanarak çıkarlarını maksimize etmeye çalışması, bunu yaparken de ahlaki ilkeler ve kanunları göz ardı ederek tamamen sonuç odaklı ve faydacı bir şekilde hareket etmesi şeklinde tanımlanabilir.

2011 sonrası Türkiye – AB ilişkileri özelinde bakıldığında, her iki tarafın da sahip olduğu veya olduğuna inandığı güç ve çıkarları söz konusudur. Türkiye açısından bakıldığında, 2011 Suriye İç Savaşı'nın ardından Türkiye'ye gelen ve GKS kapsamında bulunan Suriyeliler bir demografik güç olarak tanımlanabilir. Türkiye bu demografik gücü kullanarak vize muafiyeti ve üyelik müzakerelerinin hızlandırılması gibi çıkarlar elde etmeye çalışmaktadır. Reel politiğin güç – çıkar ilişkisi Türkiye açısından bu şekilde kurulmaktadır. AB açısından bakıldığında ise Birliğin sahip olduğu güç, Türkiye'nin uzun zamandır elde etmek istediği vize muafiyeti ve üyelik müzakerelerinin hızlandırılması gibi konulardır. AB, Türkiye'nin bu konulardaki isteklerini bir güç faktörü olarak kullanmaktadır. AB'nin bu durumda elde etmeye çalıştığı çıkar ise göçmen akınını Türkiye'de tutarak kendi ekonomik ve demografik yapısını korumaktır. Bu bağlamda, tıpkı Türkiye için olduğu gibi AB için de reel politik çerçevesinde bir güç – çıkar ilişkisi söz konusudur. Her iki taraf da sahip olduğu / olduğuna inandığı gücü kullanarak maksimum çıkar elde etmeye çalışmaktadır.

Türkiye, tarihsel bir bağının bulunduğu Suriye'de İç Savaş çıkmasının ardından, kendisine sığınan Suriyelilere yardım etmeyi tarihi bir görev olarak kabul etmiş ve Suriye'de yaşanan olaylara kayıtsız kalmamıştır. Bu bağlamda Türkiye, hem Türkiye hem de Suriye sınırları içerisinde, geçici barınma merkezleri ve yerleşim yerlerinde Suriye vatandaşlarına insani yardım sağlamıştır (Göç İdaresi Başkanlığı). Bununla birlikte, Türkiye, Suriyelileri farklı motivasyonlarla (insani nedenler, tarihi misyon, dini ve mezhepsel yakınlık vb.) kabul etmiş olsa da bu durum Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde Suriyelileri demografik bir güç olarak kullandığı gerçeğini değiştirmemektedir. Bu tezde, Türkiye – AB ilişkilerinde

Suriyelilerin rolünün incelenmesi nedeniyle GKS kapsamındaki Suriyeliler bu bağlamda değerlendirilmektedir. Sonuç olarak Türkiye Suriyeliler'i hangi motivasyonla almış olursa olsun ortada reel bir durum – Türkiye'de bulunan milyonlarca GKS kapsamında Suriyeli – vardır ve Türkiye AB ile olan diplomatik ilişkilerinde, reel politik bağlamda bu durumu bir pazarlık aracı olarak kullanmaktadır.

AB, ne kadar Türkiye ile beraber hareket etmek istese de farklı çıkarlara sahip olması nedeniyle göçmen akını karşısında Türkiye'den farklı bir tavır takınmıştır. AB, kendisi açısından bir 'Avrupa Kalesi' yaratmak istemekte, bu açıdan Türkiye'de bulunan Suriyelilerin AB'ye geçişini engellemek amacıyla politikalarını güvenlik perspektifiyle oluşturmaktadır. Türkiye, en çok göçmen barındıran ve bu anlamda en çok sorumluluk alan ülke olarak AB'den daha çok yardım talep etse de AB tarafı buna sıcak bakmamaktadır. Türkiye – AB ilişkileri bu nedenle zaten gerginken AB tarafının vize serbestisi konusunda verdiği sözleri tutmaması ilişkileri daha da kötü hale getirmiştir (Özcan, 2017, Akt. Öztürk ve Boyacı, 2022, s. 1819). Buradan, Türkiye ve AB'nin Suriyeli göçmenlerle ilgili farklı bakış açılarına sahip oldukları sonucu çıkarılabilir. Yine de buradaki anlaşmazlığın AB'nin istediği çıkarı elde ederken Türkiye'nin istediği çıkarı elde edememesinden kaynaklandığı söylenebilir.

İlk bakışta Suriye İç Savaşı'nı Arap Baharı'nın bir uzantısı gibi görmek mümkünse de tek neden bu değildir. Suriye İç Savaşı bizatihi Suriye tarihinin ve Suriye'deki sosyo - politik durumun yanı sıra dış etkenlerin de ortaya çıkardığı bir durumdur. Sosyo – politik nedenler denildiğinde ilk olarak akla ekonomik nedenler ve mezhep farklılıkları geliyor olsa da en az bunlar kadar etkili olan bir diğer etken baskıcı politik ortamdır. Suriye tarihinde baskıcı yönetimler birbirini izlemiş, özellikle Hafız Esad döneminde zirveye ulaşan bu baskıcı siyasi ortam ülke içerisinde güçlü bir muhalefetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu muhalefetin en önemli parçalarından biri ise 'Müslüman Kardeşler' hareketi olmuştur. Hafız Esad'ın oğlu Beşar Esad döneminde ise özellikle entelektüel kesimin öncülüğünü yaptığı 'Şam Baharı' hareketi zor kullanılarak bastırılmış ancak Arap Baharı ile birlikte halk ayaklanmaları ülke geneline yayılmıştır (Özdemir, 2016, s. 96 - 97).

Bu ortamda, uzun zamandır Suriye üzerinde etkili olan dış güçler de devreye girmiş, Rusya ve İran Beşar Esad yönetimine destek vererek ayakta kalmasını sağlamıştır. Bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve batılı güçler ise muhalefeti desteklemiştir (Özdemir, 2016, s. 97). Kısacası, olaylarda özellikle ülke içerisindeki dinamiklerin yanı sıra dış güçlerin etkilerine de dikkat etmek gerekmektedir: Karışıklık ortamında batılı güçlerin bölgedeki etkisini artırmasından endişe eden Rusya ve İran'ın Beşar Esad yönetimine destek vermesi ve bölgedeki çıkarlarını korumaya çalışması yine bir reel politik refleksi olarak analiz edilebilir. Batılı güçler ise tamamen benzer bir refleksiyle, Suriye'deki muhalefet aracılığıyla bölgedeki etkilerini artırmayı amaçlamışlardır. Ayaklanma, bu uluslararası çıkar hamleleri için gerekli ortamı hazırlamıştır.

2011 Mart ayında, Suriye'nin Dera şehrinde bir grup lise öğrencisi duvara 'Senin sıran da geldi, doktor' yazmış ve asıl mesleği göz doktorluğu olan Beşar Esad'a gönderme yapmıştır. Bunun üzerine Arap Baharı'ndan etkilenerek bu yazıyı yazan lise öğrencileri gözaltına alınmış, öğrencilerin ailelerine şiddet uygulanmıştır. Ardından, 15 Mart 2011 tarihinde, Şam ve Dera kentlerinde Cuma namazı çıkışı gösteriler düzenlenmiştir. Beşar Esad'ın gösterilere sert karşılık vermesiyle birlikte protestolar ülke geneline yayılmıştır (BBC, 2021). Lise öğrencilerinin bir duvara yazdığı bu yazı tek başına gösterilerin başlaması için yeterli gibi gözükmesine de Beşar Esad yönetiminin Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçramaması için en küçük bir itaatsizliğe bile göz açtırmayı düşünmediği ve ayaklanmaya dair en ufak işarete dahi çok sert müdahale ettiği görülmektedir.

Suriye'de başlayan bu hareketlilik sonucu Suriye'den Türkiye'ye bir insan hareketliliği oluşmuş, 29 Nisan 2011 tarihinde 300 – 400 kişilik bir Suriyeli grup Hatay ili Yayladağı ilçesine doğru harekete geçmiştir. Bu olay Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen ilk toplu nüfus hareketi olmuştur. Bu 300 – 400 kişilik gruptan 252 Suriyeli Türkiye sınırından içeri alınmış, Hatay'daki bir spor salonunda gıda ve geçici konaklama ihtiyaçları sağlanmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı). Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen bu insan hareketinin toplu halde olması, YUKK'da yapılan GKS tanımında 'kitlese olarak sınırlarımıza gelen ya da sınırlarımızı geçen' ibaresiyle birlikte düşünüldüğünde özellikle anlamlı hale gelmektedir.

Zaman içerisinde Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen insan hareketliliğinin artması nedeniyle Türkiye bu konuda yasal düzenlemeler yapma ihtiyacı hissetmiştir. İçişleri Bakanlığı, 30 Mart 2012 tarihinde 'Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge'yi çıkartarak ortaya çıkan söz konusu kitlesel göç akınını yönetmek için esaslar belirlemiştir (Aslantürk ve Tunç, 2018, s. 14). Aynı zamanda sürecin yönetilebilmesi amacıyla 'Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Suriyeli Sığınmacılar Genel Koordinatörlüğü' kurulmuştur. 20 Eylül 2012 tarihinde ise bir Başbakanlık genelgesiyle 'Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılar konusunda kamu kurumları arasında her türlü konunun koordinasyonu ile ilgilenmek üzere' bir Koordinatör Vali atanmış, söz konusu Valinin Gaziantep'te görev yapacağı belirtilmiştir (Tunca ve Karadağ, 2018, s. 52). Bu yasal düzenlemeler Türkiye'nin Suriye'den gelen göçle ilgili yaptığı ilk yasal düzenlemeler ve çalışmalar olması açısından oldukça önemlidir. Görüldüğü gibi ilk yasal düzenlemeler Suriye'den Türkiye'ye göçlerin başlamasını izleyen bir yıl dahi dolmadan yapılmaya başlanmıştır. Bu durum Türk devletinin Suriye'den gelecek kitlesel göçün yoğunluğunu ve ciddiyetini kavrayarak bu durumu idare edebilmek için yasal bir zemin oluşturmak zorunda olduğunu anlaması şeklinde de yorumlanabilir.

Bu yönerge ve düzenlemenin ardından, 4 Nisan 2013 tarihli 6458 sayılı YUKK 11 Nisan 2013 tarihinde yayımlanmıştır. Teşkilata dair hükümlerin yayımlandığı zaman, diğer hükümlerin ise 11 Nisan 2014 tarihinde, yani kanunun yayımlanmasından bir yıl sonra yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. YUKK'nın hazırlanmasında amaç öncelikle AİHM kararlarına ve AB Müktesebatına uyum sağlamaktır. YUKK, Türk hukukunda birçok değişiklik ve yenilik getirirse de yabancılarla ilgili bütün konuları içeren bir düzenleme değildir. YUKK teşkilat, yabancılar ve uluslararası koruma başlıklarından oluşmaktadır. Kanun incelendiğinde idari teşkilatlanma, uluslararası koruma, vatansızların statüsü gibi konuların yanında yabancıların ülkeye girişi, ikametleri, çalışma hakları, idari gözetim ve sınır dışı edilmeleri gibi düzenlemeleri kapsadığı görülmektedir (Erten, 2015, s. 3). Burada özellikle YUKK'nın hazırlanmasındaki öncelikli amaçların AİHM kararlarına ve AB Müktesebatına uyum olduğunu düşünürsek, 2013 yılında YUKK'nın hazırlanmasının

göç yükünün AB ile ortaklaşa paylaşılabilmesi için bir çalışma olduğunu ve uygulama açısından bir uyumlaştırma çalışması olduğunu varsayabiliriz. Yine Suriye’den kitlesel göçlerle ortaya çıkan bu durumun yasal bir zemine oturtulabilmesi için GKS tanımının da YUKK 91. maddede yapıldığını göz önüne almak gerekmektedir. GKS tanımı bu duruma özel oluşturulmuş bir tanımdır.

16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da, Türkiye – AB diplomatik ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA imzalanmıştır. İmza töreni öncesinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı, AB Bakanı, İçişleri Bakanı ve AB İçişleri Komiseri Cecilia Malmström bir toplantı yapmıştır (Anadolu Ajansı, 2013). İmzanın ardından dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Türkiye’nin tarihsel ve coğrafi açıdan Avrupa’nın bir parçası olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Davutoğlu; Türkiye – AB ilişkileriyle ilgili önlerinde üç aşama olduğunu belirtmiştir: İlk aşama olan psikolojik devrim aşaması, algıların değişmesini ve Türkiye ile AB halkları arasında iletişimde vize serbestisi ile başlayacak yeni dönemi kapsayacaktır. İkinci aşama, 3 – 3,5 yıllık süre içerisinde kurumlar arasındaki çalışmaların hızlanması ve kapasite artışını kapsamaktadır. Üçüncü ve en önemli aşama ise uzun vadede Türk halkı ve Avrupa halklarının yoğun bir etkileşim içine girmeleri olacaktır (Dışişleri Bakanlığı).

Burada Davutoğlu’nun bahsettiği ilk aşama, vize serbestisinin yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye’den AB’ye daha çok kişinin gitmesi, AB ülkelerindeki Türkiye ve Türk imajının buna bağlı olarak olumlu bir şekilde değişmesi ve bu yolla iletişimin güçlendirilerek ‘psikolojik bir devrim’ yaratılmasıdır. İkinci aşama, Türkiye ve AB arasında, kurumlar bazında – özellikle müktesebatların uyumlandırılması ile - işbirliği ve çalışmaların artırılarak kapasite artırımı sağlanmasıdır. Üçüncü aşama ise birinci aşamayla ilişkili olarak, uzun vadede Türk ve AB vatandaşlarının seyahatler aracılığıyla birbirlerini daha yakından tanımaları, önyargıları kırarak daha yoğun bir etkileşim içine girmeleri anlamına gelmektedir.

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise imza sonrasında vize muafiyetinin sağlanmasını teminen GKA’nın uygulanacağını, vizelerin kalkmasının hiçbir olumsuzluğa yol açmayacağını, tam tersine sporcular, sanatçılar, iş adamları ve sivil toplum kuruluşu üyelerinin Avrupa’ya daha rahat yolculuk edeceğini ve bu

durumun AB'ye katkı sağlayacağını söylemiştir. Ayrıca Erdoğan 'Yük olmaya değil yük almaya gidiyoruz' demiştir. Ayrıca dönemin AB İçişleri Komiseri Cecilia Malmström paralel olarak iki önemli girişim başlattıklarını, bu durumun ilişkilere çok önemli ve pozitif etkileri olacağını söylemiştir (Dışişleri Bakanlığı). Burada Erdoğan, Davutoğlu'nun da bahsettiği konuların altını çizmiş, vize serbestisi sonrasında, özellikle kültürel alanda ve iş dünyasında yapılacak seyahatler ile Türkiye ile AB arasında iletişimin ve etkileşimin artacağını ifade etmiştir. 'Yük olmaya değil yük almaya gidiyoruz' ifadesi ise açıkça, vize serbestisi kararının AB'ye bir yük getirmeyeceği, tam tersine Türkiye'nin AB'ye yapacağı katkıyla onun yükünü azaltacağı anlamına gelmektedir. Yine Erdoğan'ın, vize muafiyetinin sağlanmasını teminen GKA'nın uygulanacağını ifade etmesi, bu iki durumun birbirine kesin bir şekilde bağlandığını da göstermektedir. Zira Malmström'ün 'paralel olarak iki önemli girişim başlattıklarını' ifade etmesi, tıpkı Erdoğan'ın ifadesinde olduğu gibi, vize serbestisi ve GKA konularının beraber ve birbirine bağlı şekilde ele alındığını göstermektedir.

Dışişleri Bakanlığı, internet sitesinde Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA ile ilgili bilgilendirmeler yapmıştır. Bakanlık, AB'nin şimdiye kadar vize muafiyeti tanımayı düşündüğü tüm ülkelerle önce GKA imzaladığını belirtmiş, GKA'nın yürürlüğe girmesinin ardından vize muafiyeti sürecinin gündeme getirildiğini söylemiştir. Örneğin Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk ve Makedonya gibi bazı Balkan ülkeleri de aynı prosedürü izlemiştir. En önemlisi, Dışişleri Bakanlığı, bu sürecin sağlam bir temele oturtulabilmesi ve ileride herhangi bir sorunun ortaya çıkmaması için GKA konusunda atılacak adımların vize serbestisi konusunda atılacak adımlarla eş zamanlı olarak yürütüleceği konusunda ısrarlı olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda Vize Serbestisi Yol Haritası, AB'nin vize serbestisi için Türkiye'den 'Temel haklar', 'Belge güvenliği', 'Kamu düzeni ve güvenliği' ve 'Göç ve sınır yönetimi' konularında gereken adımları atmasını beklediğini de belirtmektedir (Dışişleri Bakanlığı). Burada bahsedilen bu dört konunun içeriği şu şekildedir:

- Temel haklar; Ayrımcılık yasağı, temel hak ve özgürlüklerin muhafaza edilmesi, kimlik ve yolculuk belgelerine erişim ile vatansız ve mültecilerin kimlik belgelerine erişimini ifade etmektedir

- Belge güvenliği; Kimlik kartı, pasaport ve diğer benzer belgelerin belge güvenliğinin sağlanması ve pasaportların AB standartlarına uygun olarak (biyometrik pasaport) hazırlanmasını ifade etmektedir
- Kamu düzeni ve güvenliği; Kişisel verilerin korunması, ceza konularında adli işbirliği yapılması, örgütlü suçlar, terör ve yolsuzlukla mücadele edilmesi, bu tür suçların önlenmesi, bu bağlamda siber suçlar, insan ticareti ve terörizmin finansmanı konularında AB müktesebatına uyumu ifade etmektedir
- Göç ve sınır yönetimi; sınırlarda yeterli gözetim ve kontrolün sağlanması, uluslararası koruma ve yabancılarla ilgili işlemlerde AB müktesebatına uyum ve etkin bir uygulamanın gerçekleştirilmesini ifade etmektedir (AB Başkanlığı, 2024).

Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve GKA, Türkiye – AB diplomatik ilişkilerinde reel politığın en açık şekilde görülmesini sağlayan belgelerden biri olması açısından son derece önemlidir. Yetkililerin açıklamalarından da açıkça anlaşılabilceği üzere iki taraf da bu anlaşmadan karşılıklı olarak en yüksek düzeyde çıkar elde etme peşindedir. Türkiye tarafı, GKA'yı kabul etmesi karşılığında AB'den vize muafiyeti talep etmiştir. Hatta Dışişleri Bakanlığı internet sitesinde açıkça 'sorun çıkmaması için vize serbestisi konusunda atılacak adımlar ve GKA konusunda atılacak adımlar eş zamanlı olacaktır' ifadesine yer vermiştir. Türkiye kendi reel politığına uygun olarak AB'nin istemediği göçmenleri bünyesinde tutmak, hatta Türkiye üzerinden yasadışı yollarla AB'ye giren düzensiz göçmenleri geri almak karşılığında maksimum ulusal çıkarı elde etmeye çalışmıştır. Burada en dikkat çekici nokta, Dışişleri Bakanlığı'nın bunu açık bir şekilde internet sitesinden ifade etmesidir. AB ise kendi reel politığına uygun davranarak vize serbestisi gibi bir taviz karşılığında göçmen akınını Türkiye'de tutmayı amaçlamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, vize serbestisi için dahi AB'nin Türkiye'den 'Temel haklar', 'Belge güvenliği', 'Kamu düzeni ve güvenliği' ve 'Göç ve sınır yönetimi' konularında adımlar atmasını beklemesidir. Yani AB açısından Türkiye'nin GKA'yı uygulaması yeterli olarak görülmemektedir. Vize serbestisi konusu ve GKA'nın günümüzdeki durumuna baktığımızda bu iki durumun eş zamanlı olarak uygulanıp uygulanmadığı tartışmaya açıktır.

Tüm bunlar yaşanırken, Eylül – Ekim 2014 tarihlerinde Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) Suriye'nin Kobani (Ayn Ül – Arap) bölgesine saldırılarını yoğunlaştırmıştır. Saldırıların başladığı Eylül 2014'ten Aralık 2014'e kadar DEAŞ 350'den fazla köyü ele geçirmiştir. Saldırlardan kaçan 150.000 civarı Ayn Ül – Arap sakini Türkiye'nin Suruç ilçesine sığınmıştır (BBC, 2021). United Nations International Children's Emergence Fund (UNICEF) verilerine göre 19 Eylül 2014 tarihinde başlayan göçte Türkiye'ye sığınan 150.000 kişinin yaklaşık % 60'ı çocuklardan oluşmaktadır (UNICEF, 2014). DEAŞ'ın Ayn Ül – Arap saldırıları sonrası yaşanan 150.000 kişilik göç Türkiye'de bulunan GKSS'nin sayısı açısından bir fikir vermektedir. Suriye'nin kuzeyinde yaşanan olaylardan kaçan kişilerin sığındıkları ilk yer Türkiye olmaktadır. Daha sonra insani amaçlarla yardım edilen bu kişiler bir süre sonra Türkiye ile AB arasındaki reel politiğin bir parçası haline gelmektedir.

Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA'yı izleyen süreçte, Türkiye'den AB'ye 2015 yılı içerisinde yaklaşık 885.000 göçmen geçiş yapmıştır (Niu ve Fan, 2016, s. 66). 17 Aralık 2015 – 31 Ocak 2016 tarihleri arasında ise bu sayı 110.000 kişiyi aşmıştır. 18 Mart 2016 tarihinde yapılan Türkiye – AB zirvesinden önce bu durum yine reel politik çerçevesinde gündeme gelmiştir. Türkiye, Yunan adalarına Türkiye üzerinden geçen düzensiz göçmenleri geri kabul edeceğini iletmiş, buna karşın Yunan adalarından geri kabul ettiği her Suriyeli için Türkiye'den bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesini teklif etmiştir. Ayrıca Türkiye, Türkiye'deki Suriyeliler için AB'nin göndermesi gereken 3 milyar Euro değerindeki fonun akışının hızlandırılmasını, 2018 yılı sonuna kadar da 3 milyar Euro daha gönderilerek toplamda 6 milyar Euro değerinde yardım yapılmasını talep etmiştir. AB ise Türkiye üzerinden geçen Batı Balkan göç güzergahının kapatılmasını ve Suriyelilerin Türkiye'ye entegre edilmesini talep etmiştir. 4 Mart 2016 tarihinde ise Türkiye'nin talep ettiği vize serbestisi konusunda ikinci ilerleme raporu yayımlanmış, raporda hala Türkiye'nin yerine getirmesi gereken kriterler olduğu belirtilmiştir. Türkiye tarafı ise en geç 2016 Haziran sonuna kadar vizelerin kaldırılmasını öngörmüştür (İktisadi Kalkınma Vakfı).

Buradan anlaşılan; Türkiye ile AB arasındaki reel politik durum devam etmiş, Türkiye vize serbestisi yanında AB'den 3 milyar Euro değerindeki fonun

aktarılmasını da talep etmiştir. Buna karşın AB tarafı ise göçün durdurulmasını talep etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Türkiye'nin Yunan adalarından geri alacağı her Suriyeli göçmen karşılığında AB ülkelerine bir Suriyeli gönderilmesi talebidir. Türkiye, GKA dolayısıyla ülkedeki göçmen sayısının artmasını istememiştir. Bununla birlikte her iki taraf da göçmenler üzerinden politik hamleler yapmaya devam etmiştir.

Türkiye ile AB arasında gerçekleştirilen 18 Mart 2016 tarihli Brüksel Zirvesi'nde amaç insan kaçakçılığının önlenmesi, düzensiz göçün yerine yasal göçün ikame edilmesi ve Ege Denizi'nde insan ölümlerinin önüne geçilmesi olmuştur. Zirve'de Türkiye'nin Yunan adalarından geri kabul edilen her Suriyeli göçmene karşılık Türkiye'den bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesi teklifinin yanı sıra GKA'nın üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanması tarihinin öne çekilmesiyle ilgili görüşmeler yapılmıştır. Zirve sonucunda ise bir metin yayımlanmıştır (Ekşi, 2017, s. 57). Zirve metninde yer alan en önemli kısımlar şunlardır:

- 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenler Türkiye'ye iade edilecektir
- BM'nin korunmaya muhtaç gruplara dair kriterleri dikkate alınarak, Yunan adalarından Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye'den bir Suriyeli AB'ye yerleştirilecektir
- Türkiye, Türkiye'den AB'ye düzensiz göçle ilgili yeni kara ve deniz rotalarını engellemek için gerekli her tür önlemi alacak ve gerektiğinde komşularıyla işbirliği yapacaktır
- Türkiye – AB arasında düzensiz göç büyük ölçüde azaldığı veya sona erdiği zaman Gönüllü İnsani Kabul Planı uygulanacaktır
- Tüm beklentilerin karşılanması şartıyla, Vize Serbestisi Yol Haritasına hız verilerek en geç 2016 Haziran sonuna kadar Türk vatandaşlarına yönelik vize gerekliliklerinin kaldırılması sağlanacaktır
- 2016 Mart sonuna kadar AB, GKS kapsamındaki kişilere yönelik projelerin gerçekleştirilmesi için Türkiye'ye 3 milyar Euro ödenmesine hız verecektir
- Hem Türkiye hem de AB, 29 Kasım 2015 tarihindeki ortak açıklamalarında belirttikleri üzere müzakere sürecini yeniden

canlandırmaya yönelik kararlılıklarını teyit etmişlerdir (AB Başkanlığı, 2016).

Zirve bildirisi tarafların Zirve öncesi isteklerine uygun olarak şekillenmiştir. En geç 2016 Haziran sonuna kadar Türk vatandaşlarına vize serbestisi getirilmesi planlanmış, Türkiye 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Yunan adalarına geçen düzensiz göçmenleri geri kabul etmeyi ve her geri kabul ettiği göçmen için Türkiye'deki bir Suriyeliyi AB'ye yerleştirmeyi kabul etmiş, AB tarafı 2016 Mart sonuna kadar 3 milyar Euro'luk ödemeyi yapmayı kabul etmiş ve her iki taraf da üyelik müzakerelerini canlandırma çalışmalarında bulunacaklarını teyit etmişlerdir.

Görüldüğü üzere 2016 Zirvesi'nde de Türkiye – AB diplomatik ilişkilerinde Türkiye'de bulunan Suriyeliler en belirleyici konu olmuş, her iki taraf da taviz ve çıkarlarını bu konu üzerinden belirlemişlerdir. Çıkarlar ve reel politik çerçevesinde baktığımızda, Suriyelilerin bir pazarlık aracı olarak kullanılmasının ahlaki yönü bir yana, her iki tarafın da pozisyonu tamamen uygun görünmektedir. Kissinger'ın belirttiği gibi, ulusal çıkar ve reel politik teorisinde, - tıpkı Richelieu'nün taraftarlarının, onun ahlaki kuralları çiğneme gerekçelerini normalleştirmeleri gibi – ulusal çıkarlar en yüksek ahlak yasasını temsil ederler (Kissinger, 2022, s. 54). Bu durum, her iki tarafın da kendi çıkarlarını korumak için Suriyelilerin insani durumunu göz ardı ederek ahlak yasalarını çiğnemelerini açıklamaktadır.

Benzer şekilde Machiavelli, insanların ve hükümdarların – günümüzde devletler ve devlet yetkilileri – eylemlerinde sadece sonuca bakıldığını, istenilen sonuç elde edildiği müddetçe araçların her zaman saygıdeğer bulunacağını ve herkesçe övüleceğini, çünkü sıradan insanların hep görünüşle ve bir işin sonucuyla tuzağa düşürüldüğünü söylemiştir (Machiavelli, 2022, s. 103). Türkiye – AB arası diplomaside, göçmenler ve pazarlık konusunda tarafların realist bir yaklaşım sergiledikleri, istediklerini almak için ahlaki ya da ahlaki olmayan her yöntemi kullanabildikleri ve sadece sonuca odaklandıkları analiz edilebilir. Bu noktada, ulusal çıkar ve reel politik teorilerinin ahlaki değerleri önemsemeyen yaklaşımının yanında Machiavelli'nin realist ve sonuç odaklı yaklaşımı, hem Türkiye hem de AB'nin yaklaşımıyla örtüşmektedir.

2019 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bir genelge yayımlamış ve bu genelgede Türk vatandaşlarına yönelik vize serbestisi sürecinin tamamlanması için Vize Serbestisi Yol Haritasında belirtilen kriterlerin karşılanması çalışmalarına hız verilmesi, ayrıca Avrupa Komisyonu tarafından karşılandığı doğrulanan kriterlerin sürekliliğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Resmi Gazetede yayımlanan genelgede İçişleri ve Adalet Bakanlıkları için de ‘Vize Serbestisi Diyaloğu süreci çerçevesinde, AB ile yürütülecek müzakerelerin Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı eşgüdümünde, özellikle Adalet ve İçişleri Bakanlıklarının katkılarıyla, kurumlar arasında işbirliği, dayanışma ve süreklilik içerisinde yürütülmesi önem taşımaktadır’ demiştir (Euronews, 2019).

Burada bahsedilen kriterler 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve GKA kapsamında belirlenen ‘Temel haklar’, ‘Belge güvenliği’, ‘Kamu düzeni ve güvenliği’ ve ‘Göç ve sınır yönetimi’ kriterleridir. Bu durum göstermektedir ki 2019 yılında Türkiye halen bu kriterleri karşılamamış veya AB kriterlerin karşılandığı konusunda tatmin olmamıştır. Vize serbestisi konusu ve GKA’nın eş zamanlı olarak sürdürüleceği bizzat Dışişleri Bakanlığı tarafından ilan edildiği için vize serbestisinin halen yürürlüğe girmediği bu tarihte GKA’nın işleyişi sorgulanmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, 2013 yılında Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve GKA’nın imzalanmasının ardından dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, vize muafiyetinin sağlanmasını teminen GKA’nın uygulanacağını söylemiştir. Buna karşın 2019 yılında Türkiye GKA’yı uygulamasına karşın vize serbestisi sağlanmamıştır. Bu durum Erdoğan’ın ve Dışişleri Bakanlığı’nın resmi olarak belirttiği mütakabiliyete uymamaktadır.

Ocak 2020 tarihinde ise dönemin Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanı Hakan Fidan ve Suriye İstihbaratı’nın Başkanı Ali Memlük Moskova’da bir araya gelmiştir. Görüşmede özellikle İdlib’teki ateşkes ve Türkiye’nin terör örgütü olarak gördüğü Yekineyen Parastina Gel (YPG)’e karşı ortak mücadele ele alınmıştır. Buna karşın Suriye İstihbaratı Başkanı Ali Memlük ise Türkiye’nin Suriye’nin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tanımasını ve Suriye topraklarını tamamen terk etmesini talep etmiştir (BBC, 2020).

Türkiye, 2 Mart 2020 tarihinde, Türkiye ile AB arasındaki reel politik satrançta önemli ve oldukça sert bir hamle yapmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Esenboğa Havaalanı'nda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu ve beraberindeki STK temsilcilerini kabul etmiş ve burada bazı açıklamalarda bulunmuştur. Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği Bahar Kalkanı Operasyonu ve buna paralel olarak Türkiye'ye yeni göçmen akınları ile ilgili Erdoğan:

'Ülkemizi terör örgütleriyle kuşatma, şehirlerimize gözünü diken rejimlerle tehdit etme, ekonomik tuzaklarla tökezletme peşinde olanlara inşallah aradıkları fırsatı vermeyeceğiz. Şubat ayının başlarında bir süreç başladı. 4 milyona yakın mülteci bizim ülkemizde, 9 yıldır bunlar bizimle. Şimdi de 1,5 milyon mülteciyi sınırlarımıza sürmek suretiyle bize bir yük daha getirmek istediler. Aylar önce ben bir açıklama yaptım, 'Eğer bir yük paylaşımına Batı girmezse kapıları açarız' dedim ama bunlar bu işi hafife aldılar. Dediler ki 'herhalde blöf yapıyor'. Şimdi kapıları açınca telefon telefon üstüne gelmeye başladı, 'Kapıları kapatın'. 'Bitti o iş, artık kapılar açılmıştır. Şu anda sizler bu yükten nasibinizi alacaksınız' dedik. Dün itibarıyla rakam ciddi manada yükseldi ve yükselmeye de devam ediyor.' (Anadolu Ajansı, 2020) demiştir.

Söz konusu açıklamanın Türkiye'nin en üst düzey yöneticisinin ağzından yapılması oldukça dikkat çekicidir. Türkiye bu açıklama ile iki yönden mesaj vermiştir. Birincisi; Türkiye, 2011 sonrası Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilerde en önemli pazarlık konusu olan göçmenler ile ilgili olarak yük paylaşımına gidilmesi ya da gidilmiyorsa AB'nin Türkiye'ye verdiği vize serbestisi gibi konularda adım atması ile ilgili politik bir gözdağı vermiştir. Bu durumun sözle kalmayıp fiilen göçmenlerin – ileride de görüleceği gibi – Yunanistan ve Bulgaristan sınırına hareketine göz yumulması, Türkiye'nin bu reel politik hamleyi gerekirse uygulamaya geçireceğine ilişkin de bir sinyal vermiştir.

İkinci olarak, Erdoğan'ın 1,5 milyon mülteciyi Türkiye sınırlarına sürerek Türkiye'ye daha fazla yük getirmek istediklerine dair ifadesi oldukça önemlidir. Burada Batıya bir gönderme yapılarak bu göçlerde onların da etkisi olduğu, hatta kasti olarak bu göçe izin verildiğine atıf yapılmıştır. Türkiye bu açıklama ile

Türkiye'nin Suriye'de yaptığı operasyonlar, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve Türkiye ile AB arasındaki göçmenler kaynaklı politik pazarlıklar arasında bir ilişki kurmuş olmaktadır.

Türkiye'nin bu hamlesini ve altında yatan nedenleri iyi irdelemek gerekmektedir. Suriye rejiminin ve Rusya'nın İdlib'e müdahalesinin ardından burada yaşayan 4 milyon kişiden 2 milyonu Türkiye sınırına gelmiştir. Türkiye yeni bir göç dalgası ile ilgili olarak uluslararası toplumu uyarmasına karşın Avrupa ülkeleri kapılarını göçmenlere karşı kapalı tutmuş, Türkiye bu göçmenlerle ilgili Suriye topraklarında güvenli bölge oluşturulması projesiyle ilgili de Batılı ülkelerden destek görmemiştir.

Tüm bunların yanında Türkiye, 18 Mart 2016 tarihinde AB ile yaptığı göçmen mutabakatına uyulmadığı ve bu mutabakatta göçmenlerle ilgili AB tarafından gönderileceği taahhüt edilen 6 milyar Euro'nun tamamının gönderilmemesi konusunda AB'yi suçlamıştır. Bunun sonucunda Türkiye, düzensiz göçmenlerin kara ve deniz yoluyla Avrupa'ya gitmesine engel olmamış, Yunanistan'ın sert önlemlerine rağmen 100.000'in üzerinde göçmen sınırı geçerek Türkiye'den Yunanistan'a ulaşmayı başarmıştır (Anadolu Ajansı, 2021). Özellikle Pazarkule ve Kastanies sınır kapıları arasında bekleyen göçmenler Yunan polisi tarafından atılan gaz bombaları ile dağıtılmaya çalışılmıştır. Göçmenlerin bir kısmı ise Meriç Nehri üzerinden Yunanistan'a ulaşmaya çalışmıştır (BBC, 2020).

Tüm bu gelişmelerin ardından dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias, AB Dışişleri Bakanları'nı olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Yunan Devleti, megafonlar ve SMS'ler aracılığıyla göçmenlere sınırların kapalı olduğu ve geçmeye çalışmamaları konusunda uyarıda bulunmuştur. Sınır bölgesinde göçmenlere karşı kullanılan gaz bombalarının bir kısmının Yunan, bir kısmının ise Türk yapımı olduğu görülmüştür. Yunan hükümeti, son 24 saat içerisinde 10.000 kişinin toplu olarak sınırdan geçmeye çalıştığını ve bu kişilerin polis tarafından engellendiğini belirtmiştir. Dönemin Yunanistan Başbakanı Kiriakos Mitsotakis ise sınıra yığılan göçmenlerin günden güne artması durumunda sınırların korunmasının mümkün olmayacağını belirtmiştir. Tüm bu gelişmelerle ilgili Yunan basını, Türkiye'nin hukuk devleti anlayışından uzaklaşmaya başladığını iddia etmiş, AB'nin ise

göçmenlerle ilgili olarak hem Türkiye hem de Yunanistan'a karşı umursamaz bir tavır takındığını belirtmiştir (BBC, 2020).

Erdoğan'ın sınır kapılarının açılacağıyla ilgili açıklamasına giden yol ve sonrasında yaşananlar, göçmenlerin Türkiye – AB arasındaki diplomatik ilişkilerde reel politiğin uygulanması açısından nasıl bir koz olarak kullanıldığını göstermektedir. Türkiye, Suriye'de yaşananlar ve bundan kaynaklı göçmen akını konusunu AB ilişkileri ile ilişkilendirmiş, Batı'nın, Türkiye'nin Suriye'de yaptığı operasyonlarla hem kendisinin hem de Suriye'nin toprak bütünlüğüne katkı sağladığını kabul etmesini, aksi halde Suriye'deki iç karışıklıklardan dolayı Türkiye'ye akın eden göçmenlerin Avrupa'ya geçmesine izin vereceği mesajını vermiştir. Yine Türkiye, göçmenlerin Türkiye'de kalması karşılığında AB'nin söz verdiği vize serbestisi, katılım müzakerelerinin hızlandırılması ve 6 milyar Euro'luk ödeneğin tamamının gönderilmesiyle ilgili edimlerin yerine getirilmesi için ciddi bir uyarıda bulunmuştur.

Bu gelişmelerin ardından, 9 Mart 2020 tarihinde Brüksel'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, AB Konseyi Başkanı Charles Michel ve AB Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen ile görüşmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2020). Görüşmede Türkiye – AB ilişkilerini etkileyen sorunların yanı sıra aktif göçmen akını ve İdlib'deki insanlık dramı ele alınmıştır. Burada Ursula Von Der Leyen'in, Erdoğan ile görüşmeden önce Türkiye'nin göçmenleri Yunanistan sınırından çekmesini talep etmesi önemlidir. Leyen, bunu talep etmesinin yanında, düzensiz göçle mücadele için AB tarafından Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik destek sağlanması gerektiğini de belirtmiştir. Hatta AB, görüşmeden önceki hafta Yunanistan'a 'ortak sınırları savunma desteği' adı altında 700 milyon Euro tutarında kaynak sağlamıştır. Tüm bunlara karşın Türkiye ise AB'nin Suriye'nin kuzeyindeki ihtilaflarla ve göçmen akınıyla ilgili daha fazla sorumluluk almasını istemiş, özellikle Türkiye'nin, Suriye'nin kuzeyinde güvenli bir bölge oluşturulması fikrine destek olunmasını talep etmiştir (Anadolu Ajansı, 2020).

AB'nin Leyen aracılığıyla Türkiye'den Yunanistan sınırındaki göçmenleri çekmesini talep etmesi, aynı zamanda da Türkiye ve Yunanistan'a bu konuyla ilgili ekonomik yardım yapılması çağrısında bulunması, Türkiye'nin göçmenleri sınıra

yönlendirme hareketinin bir ölçüde sonuç verdiğini göstermektedir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken şey AB'nin Türkiye'ye vermeyi taahhüt ettiği 6 milyar Euro'nun ödemesi geciktirilirken Yunanistan'a 700 milyon Euro'nun derhal verilmiş olmasıdır. Bu durum AB'nin, göçmen akınının çözümüyle ilgili olarak Türkiye ve Yunanistan'a farklı yaklaşımları olduğunu düşündürmektedir. 6 milyar Euro'luk ödeneğin verilmemesinin yanında, en geç 2016 Haziran'ında Türk vatandaşlarına getirilmesi gereken vize serbestisinin 2020 yılında hala gerçekleştirilmemiş olması ve katılım müzakerelerinde ilerleme kaydedilmemiş olması da ayrıca dikkat çekicidir.

Erdoğan'ın sınır kapılarının açılacağıyla ilgili yaptığı çıkış, reel politikte güç kullanımına da örnek verilebilir. Kissinger, meşru olmayan gücün, kuvvetin sürekli sınanmasına yol açacağını, güçten yoksun meşruiyetin de boş kabadayılığa teşvik edeceğini söylemiş; dengenin, ortak değerler üzerindeki mutabakatla desteklenirse en iyi şekilde işleyeceğini belirtmiştir (Kissinger, 2022, s. 67). Türkiye'nin göçmenler konusunda yük paylaşımına gitme isteği - Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA temelinde – oldukça meşrudur.

AB'nin vize konusundaki tutumu, Machiavelli'nin devlet adamlarının sözlerini tutma konusundaki tutumuyla ilgili söylediklerinde açıklığa kavuşmaktadır. Machiavelli, devlet yöneticilerinin sözlerini tutmalarının ve hileyle değil de dürüstlikle yaşamalarının ne kadar övgüye değer olduğundan bahsetmiş, buna karşın sözlerine sadık kalmayı pek umursamayan ve işlerini kurnazlıkla yürüten yöneticilerin büyük işler başararak sonuçta işlerini dürüstlük temelinde yürüten yöneticilere üstün geldiğini söylemiştir (Machiavelli, 2022, s. 101). Realist çerçevede baktığımızda, AB tarafı vize serbestisi ve katılım müzakerelerinin hızlandırılması konularında sözlerini tutmamış, buna karşın Türk tarafına vaatlerde bulunarak GKA'nın işleminin devam etmesini sağlamışlardır. Kullandıkları yöntem ahlaki olmasa da Birliğin çıkarları bağlamında istediklerini almayı başarmışlardır.

Genel olarak AB'nin tutumuna bakıldığında, Birliğin Arap Baharı sürecinde, bu hareketten etkilenen halkların demokratik taleplerini görmezden geldiği, sadece kendi ekonomik ve politik çıkarlarını ön planda tutan Pragmatist bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Birlik, 2011 Mart ayında başlayan Suriye İç Savaşı'nın

ardından da pasif bir konumda kalarak, savunuculuğunu yaptığı kişi hak ve özgürlükleri ve demokratik değerler konularında kendi değerlerine karşıt bir tutum sergilemiştir. Hatta Suriye İç Savaşı'nın Birlik içerisinde sadece 'mülteci konusu'na indirgenmesi ve topluma da bu şekilde yansıtılması, Avrupa'nın savunduğu demokratik değerlerle Pragmatizm arasında sıkıştığını göstermektedir (Çil, 2016). AB'nin Türkiye ile olan ilişkisinde de Pragmatist bir bakış açısına sahip olduğu, kendi yararına gördüğü konularda taahhütleri uygulamaya koyduğu, yarar sağlamayacağı aksiyonları ise göz ardı ettiği söylenebilir. Bu durum Machiavelli'nin sözlerini tutan hükümdarlar ve tutmayan hükümdarlar karşılaştırmasında da kendisini göstermektedir. Bu konuda da Machiavelli, sözünü tutmayan hükümdarların amaçlarına ulaştıklarını, önemli olanın sonuç olduğunu söylemiş ve bu anlamda Pragmatizm ile benzer bir görüş ortaya koymuştur.

Tüm bunlara karşın, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2 Mart 2020 tarihinde sınır kapılarının açılacağı açıklamasının ardından yapılan bazı görüşmeler ve ziyaretler de Türkiye'nin hamlesinin etkisini bir ölçüde göstermesi açısından önemlidir. Açıklamanın hemen ardından, 3 – 4 Mart 2020 tarihlerinde AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell Türkiye'yi ziyaret ederek dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve Savunma Bakanı Hulusi Akar'la görüşmüştür (European Council, 2020). Cumhurbaşkanı Erdoğan, 4 Mart 2020 tarihinde AB Konseyi Başkanı Charles Michel'i kabul etmiş, görüşmeye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve AB Yüksek Temsilcisi Josep Borrell de katılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2020).

Görüşmede Türkiye – AB ilişkilerinin yanı sıra Suriye'deki durum ve göçmen akını ele alınmıştır. 9 Mart 2020 Brüksel Zirvesi'nin ardından, 17 Mart 2020 tarihinde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, dönemin Almanya Şansölyesi Angela Merkel ve dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson arasında bir video konferans gerçekleştirilmiştir. Görüşmede özellikle Türkiye – AB ilişkileri ve düzensiz göç konuları ele alınmıştır (Dışişleri Bakanlığı). Söz konusu ziyaret ve görüşmelerin Türkiye'nin göçmenleri Yunanistan sınırına yönlendirmesi hareketinin ardından gelmesi oldukça anlamlıdır. Görüşme ve ziyaretlerin konularından en önemlilerinin göçmen akını olduğu ise resmi olarak

duyurulmuştur. Bu durum yine Türkiye'nin bu sert hamlesinin bir ölçüde karşılık bulduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

AB açısından bakıldığında; şu anda 27 üyesi bulunan Birlik finansal, ticari ve ekonomik açıdan dünyanın en büyük güçleri arasında yer almaktadır. Birliğin bu gücü ve küresel çaptaki ağırlığı, Birlik üyelerinin dış politika konusunda ortak hareket etmesi ile artmaktadır. AB'nin dış politika kararlarını üye devlet ve hükümet başkanlarından oluşan AB konseyi almaktadır. Özellikle güvenlik politikaları ve dış politika alanında alınan kararların çok büyük bir kısmı tüm AB üyelerinin onayına ihtiyaç duymaktadır (İktisadi Kalkınma Vakfı). Bu açıdan bakıldığında, Birlik üyelerinin ayrı ayrı ulusal çıkarları olmasına karşın Birlik söz konusu olduğunda, dış politika belirlemede Birliğin tek bir ülke gibi davranarak ortak çıkarları ortak bir kararlarla koruduğu görülmektedir.

Bunun bir yansıması olarak, Türkiye – AB diplomatik ilişkilerindeki göçmen etkisinin yanı sıra, AB içerisinde de göçmenler ve AB ortak çıkarları ilişkisi tartışması yapılmaktadır. 11 Kasım 2022 tarihinde İtalya Başbakanı Giorgia Meloni, düzensiz göçmen akınına karşı ortak bir çözüm olarak 'AB dış sınırlarının korunması gerekliliğinden' bahsetmiştir. Yine aynı açıklamada Meloni, Doğu rotasındaki göçmen akınlarını yönetme konusuyla ilgili olarak 'Avrupa ölçeğinde bir çözümün inşa edilmesini istediğinden' bahsetmiştir (Anadolu Ajansı, 2022). Bu açıklamalar, AB söz konusu olduğunda tek bir ülkenin ulusal çıkarının değil, Birliğin ortak çıkarının tartışma konusu olduğunu göstermektedir.

Göçmen akınıyla ilgili olarak AB içinde yapılan tartışmaların bir parçası da 'AB Yeni Göç ve İltica Paktı'dır. 23 Eylül 2020 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan Pakt'ın amacı; işlevsiz duruma gelen AB göç politikalarını ortak bir şekilde tekrar oluşturmak, koruma isteklerine uygun şekilde göçmenlerin yerlerini değiştirmek ve kendi ülkelerine geri dönmeleri için üye devletlere destek vermektir. Bununla ülkeler arasında daha güçlü bir dayanışma sağlanması amaçlanmaktadır (Ağaoğlu, 2021). Malta, İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi AB ülkeleri konumları nedeniyle göçmenlerin Avrupa'da sınırlarına ilk ulaştıkları ülkeler olmaktadır. Mevcut yasal düzenlemeler her iltica başvurusunun, ilgili sığınmacının AB sınırlarından içeri girdiği ve iltica başvurusu yaptığı ilk ülke tarafından

değerlendirilmesini gerektirmektedir. Buna karşın, kısa zamanda çok fazla sığınmacının belli bir bölgeye gelmesi, sistemin doğru bir şekilde işleyememesine, ülkelerin sığınmacı başvurularını düzgün bir şekilde alıp değerlendirememelerine ve seyahatlerin kontrolsüz bir şekilde devam etmesine neden olmaktadır. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen, bu konuyu ‘Avrupalı çözümler gerektiren bir Avrupa sorunu’ olarak tanımlamıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2023).

14 Mayıs 2024 tarihinde, AB Yeni Göç ve İltica Paktı AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Pakt ile beraber, AB’ye giriş yapmak isteyen düzensiz göçmenler için ön tarama uygulaması getirilmiştir. Bunun yanında ‘sınır usulü’ denilen ve sığınma başvurularının hızlı değerlendirilmesini sağlayan, ayrıca daha etkin kimlik tespitini içeren bir sistem oluşturulmuştur. Tüm bunların yanında Paktle geri göndermelerin hızlandırılması, sığınmacılar konusunda AB içerisinde yük paylaşımının düzenlenmesi ve AB’ye sığınma başvurusunda bulunan sığınmacının başvurusundan hangi ülkenin sorumlu olacağına ilişkin kuralların işletilebilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Pakt ile yapılan düzenlemelerin iki yıl sonra uygulamaya konulması beklenmektedir (AB Başkanlığı, 2024). AB Yeni Göç ve İltica Paktı göstermektedir ki göç akını sadece Türkiye – AB ilişkilerinde etkili olmamakta, aynı zamanda AB içinde de tartışmalara neden olmaktadır. Göçten diğer ülkelere göre daha fazla etkilenen İtalya, İspanya, Yunanistan ve Malta gibi ülkeler sığınmacılar konusunda yük paylaşımına gitmek istemektedirler. İtalya Başbakanı Giorgia Meloni’nin bu konuyla ilgili olarak ‘Avrupa ölçeğinde bir çözümün inşa edilmesini istediğinden’ bahsetmesi yine AB sınırlarının korunması ve yük paylaşımı ile adil bir sistemin kurulmasıyla ilgilidir.

Türkiye ile AB arasındaki göçmen akını sorununun günümüzdeki durumunu anlamak için daha yakın tarihli açıklamalara bakmak gerekmektedir. 15 Şubat 2024 tarihinde Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ve Macaristan Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanı Peter Szijjarto bir araya gelmiştir. Bu görüşmede Fidan:

‘AB’nin stratejik düşünerek artık Türkiye’ye yaklaşımında kimlik siyasetini sona erdirmesi gerekmekte. Aynı zamanda Türkiye - AB ilişkileri bazı ülkelerin siyasi hesaplarına da kurban edilmemelidir. AB’nin ülkemizin üyeliğine yönelik

tavrında daha rasyonel düşünmesini ve bölgesel refaha ve istikrara katkı sağlayacak bir tutum benimsemesini bekliyoruz.’ (NTV, 2024) demiştir.

Peter Szijjarto ise ‘Bugün Avrupa, AB önünde yığılan zorluklarla, Türkiye ile işbirliği olmadan baş edemez. Yasa dışı göçmenlerin Avrupa'ya ulaşmasını engelleyemezsek, Avrupa'yı kaybedeceğiz, biz bunu istemiyoruz.’ demiş ve düzensiz göç akışına karşı Türkiye'yi desteklediğini ifade etmiştir. Ayrıca Szijjarto, vize işlemlerinin kolaylaştırılmasıyla ilgili olarak ilerleme kaydetmek istediklerini belirtmiş ve dönem başkanlıkları sırasında, Türkiye ile AB arasındaki ortaklık konseyinin yeniden toplanmasını arzu ettiklerini söylemiştir (NTV, 2024).

İki tarafın da açıklamalarına bakıldığında, 2024 yılında pozisyonlarda hala bir değişiklik olmadığı ve göçmenler üzerinden yapılan reel politik hamlelerin devam ettiği vurgulanabilir. Fidan, AB'nin ‘Avrupalı’ kimliğini oluşturduğuna ve ‘Müslüman Türkiye’ kimliğiyle Türkiye'yi ‘Avrupalı’ kimliğinin dışında görerek, tamamen kimlik siyaseti ile dışarıda bırakmak istediğine atıf yapmıştır. Szijjarto ise Türkiye ile işbirliğine vurgu yapmıştır ancak ‘işbirliği’ olarak kastedilen şey göçmenlerin Türkiye’de tutulmasıdır. Özellikle Szijjarto’nun, düzensiz göçmenlerin Avrupa’ya ulaşmasını engelleyemedikleri takdirde Avrupa’yı kaybedeceklerini ve bunu istemediklerini belirtmesi bunu doğrular niteliktedir. Buradan çıkarılabilecek sonuç; AB’nin düzensiz göçmen sorununu çözme konusundaki anlayışı göçmenlerin Avrupa’ya ulaşmasını engelleyerek Türkiye’de tutmaktır. Bunun karşılığında ise Szijjarto, vize işlemlerinin kolaylaştırılması ile ilgili ‘ilerleme kaydetmek istediklerini’ belirtmiştir. Buradan anlaşılan şudur ki iki taraf da kendi pozisyonlarını korumakta ve ellerindeki kartları birbirlerine karşı kullanmaya devam etmektedirler.

Tüm bu analizler ışığında, Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilere bakıldığında, özellikle 2011’de Suriye İç Savaşı’nın başlamasıyla birlikte Kıbrıs konusu yerine göçmen akınının ilişkilerin merkezine oturduğu söylenebilir. Gerek Türkiye gerekse AB tarafı, göçmen akınını reel politik çerçevesinde değerlendirmiş ve göçmen kartını karşı taraftan istediklerini elde etmeye çalışmak için kullanmışlardır.

Türkiye, AB’den uzun zamandır istediği vize serbestisi ve katılım müzakerelerinde kolaylık sağlanması gibi konularda taleplerde bulunmuş, 6 milyar

Euro değerinde para yardımı karşılığında göçmenlerin Türkiye’de tutulmasını kabul etmiştir. Buna karşın AB ise göçmenlerin Türkiye’de tutulmasına karşılık vize serbestisi, katılım müzakerelerinde kolaylık ve ekonomik yardım konusunda çalışmalar yapacağını söylemiştir. Burada sorun, Türkiye’nin milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmasına karşın AB’nin söz verdiği ve yazılı anlaşmalarla taahhüt ettiği konularda adım atmaması ya da çok yavaş davranmasıdır. 2016 Haziran’ında Türk vatandaşlarına verilmesi planlanan vize serbestisinin 2024 itibariyle halen gerçekleştirilmemiş olması bunun en açık örneklerinden birisidir. Suriye İç Savaşı sonucunda ortaya çıkan göçmen akını her iki taraf tarafından da reel politik çerçevesinde kullanılırken, tıpkı 2020 Mart ayında göçmenlerin Türkiye tarafından Yunanistan sınırına yönlendirilmesi ve Yunan polisinin sert müdahalesinde olduğu gibi, göçmenler sadece birer araç olarak görülmektedir.

Dahası, Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin Türkiye – AB diplomatik ilişkilerinin şekillenmesindeki en önemli etken olduğu görülmektedir. Türkiye, elindeki bu demografik gücü AB ile pazarlıklarda etkin bir şekilde kullanmakta, hatta Mart 2020’de olduğu gibi bunu fiili hareketlere de çevirmektedir. Türkiye, Suriyelileri bir demografik güç olarak kullanırken AB tarafı ise elindeki vize serbestisi ve katılım müzakereleri kartlarını oynamakta ve gücü dengelemeye çalışmaktadır. Tüm bunlara karşın, Türkiye’nin Suriyeliler ve diğer düzensiz göçmenlerin AB tarafına geçmesine göz yumması durumunda, AB tarafının bu akını durdurup durduramayacağı, durduramaması durumunda da bu göçmenlerin AB ekonomisine ve demografik yapısına etkileri ciddi şekilde tartışılmalıdır. Bu etkenler göz önüne alındığında, Türkiye’nin Suriyeliler konusunu ulusal çıkarlar ve reel politik çerçevesinde doğru kullanması durumunda, AB ile ilişkilerinde ciddi avantajlar elde edebileceği öngörülebilir.

SONUÇ

Türkiye – AB ilişkileri, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması'ndan günümüze, yaklaşık 61 yıllık bir süreci kapsamaktadır. İnişli çıkışlı gelişen bu ilişki, özellikle 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday olarak kabul edilmesinin ardından ivme kazanmıştır. Başlangıcından beri her iki taraf için de reel politik teorisinin geçerli olduğu bu ilişkide, dönem dönem ilişkileri etkileyen mevcut gerçeklikler değişmiş, buna karşın her iki tarafın da çıkarlar ve – ahlaki kuralların ve yasaların da ötesinde – mevcut gerçekler çerçevesinde politikalar geliştirme tutumu değişmemiştir.

1999 Helsinki Zirvesi'nden önce dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in, Türkiye'nin AB adaylığı ve Kıbrıs konusunu ayrı tuttuklarına ve bunun bir pazarlık konusu olamayacağına dair açıklamaları, ilerleyen süreçte, özellikle AB tarafının, Kıbrıs konusunu bir reel politik gerçek olarak kabul ederek ilişkilerin merkezine yerleştireceğine dair Türkiye'nin aldığı ve karşılık verdiği bir sinyal olmuştur. Nitekim ilerleyen süreçte Türkiye'nin öngörülleri gerçekleşmiş, 5 Haziran 2003 tarihinde, Hıristiyan Demokrat parlamenter Arie Oostlander tarafından Türkiye ile ilgili hazırlanmış olan raporda 'Kıbrıs'ta çözüm Türkiye'nin AB perspektifinin ilerlemesi için vazgeçilmez koşuldur' ifadesi kullanılmıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Hükümetler Arası Konferans'ta alınan kararla Türkiye ile AB arasında katılım müzakerelerine başlanmasına karar verilmesinin ardından Kıbrıs konusu tamamıyla müzakerelerin odak noktası haline gelmiş, özellikle GKRY, 2004 yılında AB'ye üye olmanın getirdiği avantajla Türkiye'nin katılım müzakerelerine – kendi ulusal çıkarları yönünde – müdahil olmaya başlamıştır.

Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilerde reel politik kavramının en belirgin şekilde kullanılmaya başlandığı bu dönemde, özellikle GKRY tarafı, AB içerisindeki üye konumunu kullanarak Türkiye'yi kendisini adanın tek temsilcisi olarak tanımaya zorlamaya çalışmış, Türkiye ise kendi ulusal çıkarları gereği bunu kabul etmeyerek diplomatik pazarlıklara girişmiştir. Türkiye'nin bu konuda doğru bir politika izlediği, ileride ortaya çıkacak Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları arama konusundaki krizle anlaşılmıştır.

2011 Suriye İç Savaşı sonrası ortaya çıkan göçmen akını ise Türkiye – AB ilişkilerinde reel politik teorisinin en belirgin şekilde uygulandığı dönemin başlangıcı olmuştur. 16 Aralık 2013 tarihinde Türkiye ile AB arasında imzalanan Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve GKA, her iki tarafın da bu yeni dönemde ilişkilerinin temel noktası olarak göçmen akınını aldıklarını göstermiştir.

Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve GKA ile Türkiye AB'den Türk vatandaşları için vize serbestisi ve göçmenler için maddi yardım istemiş, AB tarafı ise göçmenlerin Türkiye'de tutulması yoluyla kendi güvenliğini, demografik ve ekonomik yapısını korumayı amaçlamıştır. Her iki tarafın da sadece kendi çıkarlarını düşündüğü bu anlaşma - göçmenlerin haklarını ve durumlarını ikinci planda düşünerek - reel politığın ruhuna uygun olarak tasarlanmıştır. Nitekim daha önce de belirtildiği gibi, ulusal çıkar en yüksek ahlaki değerdir ve reel politikte – ulusal çıkarlar dışında - ahlaki kurallar ve yasalar önemli değildir.

Türkiye ile AB arasında yapılan 18 Mart 2016 tarihli Brüksel Zirvesi ise konuyu daha da ileri taşımış, Türkiye Yunan adalarına geçen her düzensiz göçmeni geri almayı kabul etmiş, karşılığında Türkiye'nin geri aldığı her düzensiz göçmen için Türkiye'den AB'ye bir Suriyelinin yerleştirilmesine karar verilmiştir. Bu durum göçmenlerin sadece bir pazarlık kozu olarak kullanıldığının en büyük göstergesidir. Karşılığında AB, Türk vatandaşlarına en geç 2016 Haziran sonuna kadar vize serbestisi sağlanacağını belirtmiş ancak bu zamana kadar bu konu çözülememiştir.

2 Mart 2020 tarihinde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan sınır kapılarının açılacağını belirterek reel politikte güç kullanımına çok önemli bir örnek vermiştir. Kuşkusuz bu harekette Türkiye'nin AB'nin taahhütlerini yerine getirmediği inancı ile kendi ulusal çıkarlarını zorla karşı tarafa dayatma motivasyonu görülebilir.

Sonuç olarak, genel itibariyle Türkiye – AB ilişkilerine bakıldığında, bu tez, ilişkilerin tamamen reel politik teorisi çerçevesinde, yani realist bir bakış açısıyla yönetildiğini iddia eder. Ancak bunun en belirgin şekli, Suriye İç Savaşı sonrası ortaya çıkan göçmen akınının Türkiye – AB ilişkileri üzerindeki etkisinde kendisini göstermektedir. Her iki tarafın da diplomatik hamleleri göstermiştir ki Türkiye'de bulunan Suriyeliler her iki taraf için de reel politik bir gerçek olarak kabul edilmekte ve ilişkilerde kullanılmaktadır. Türkiye, kendi bünyesinde bulundurduğu Suriyelileri,

kendi çıkarlarını – vize serbestisi, üyelik müzakerelerinin hızlandırılması, mali yardım vb. – AB’ye belirtmek için kullanırken AB tarafı ise birtakım tavizler vererek göçmenlerin Türkiye’de kalmasını sağlamaya çalışmakta, bu yolla kendisini göç etkisinden uzak tutmaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, C. (2021). Avrupa Birliği'nin yeni göç ve iltica paktı ve Pakt'ın göçmen çocuk konusundaki düzenlemelerine ilişkin değerlendirmeler. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 27(2), 1424.
- Akarçay, P. ve Ak, G. (2018). Ulusal güvenlik bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik / jeoekonomik önem ve gelişmeler. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 5(1), 140 – 157.
- Akıncı, A. (2019). Milliyetçiliğin kökenleri: Etnisite / ulus (millet) ilişkisi. *İnsan Ve İnsan*, 6(21), 413-430. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.540654>
- Aktan, C. C. (2022). Makyavelizm, Herestetik ve politik manipülasyon sanatı kamu tercihi perspektifinden “iyiliksever despot” ve iktidar hırsı. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 14(2), 122-145. <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1129577>
- Altınbaş, D. (2011). Avrupa Birliği kurumlarında “Ermeni meselesi”. *Ermeni Araştırmaları*, (39), 67 – 142.
- Aslantürk, O., ve Tunç, Y. E. (2018). Yabancıların Türkiye’de kayıt dışı istihdamı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 13-20.
- Aydın R. (2018). Ulus, uluslaşma ve devlet: Bir modern kavram olarak ulus devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 229 - 255.
- Aygül, E. ve Güvemli, B. (2005). Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinde bir aşama: 17 Aralık Sonuç Bildirgesi. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, (26), 207-211.
- Bulut, M., ve Bulut, S. (2021). Türkiye ve Libya arasında Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası: Anlaşmanın Türkiye-İsrail ilişkilerinin geleceğine muhtemel etkileri. *Bilge Strateji*, 12(22), 25-52.

- Çil, U. (2016, 12 Ağustos). *Avrupa'nın büyük imtihanı: demokrasi mi, pragmatizm mi?*. 18 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/avrupa-nin-buyuk-imtihani-demokrasi-mi-pragmatizm-mi/615218> adresinden edinilmiştir.
- Dizman, M. (2024). Diplomasi. *Tarih Kritik Dergisi*, 10(1), 84-91.
- Ekşi, N. (2017). 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin hukuki niteliği. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(1), 47-85.
- Erten, R. (2015). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında genel bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1), 3-52.
- Fansa, M. (2021). Kimim ben? Göçmen, sığınmacı, mülteci, yabancı, vatansız ve geçici koruma: Türkiye'deki Suriyeliler. *Antakiyat*, 4(2), 289-306.
- Genç, S. Z. (2010). Avrupa Birliği eğitim programları ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 316-330.
- Göçmen, İ. (2014). Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının hukuki yönden analizi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 13 (2). 21 – 86. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000208.
- IOM (2009). B. Çiçekli (Ed.). *Göç terimleri sözlüğü* (s. 49). Uluslararası Göç Örgütü.
- Karaca, H. A. (2020). Türkiye - Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması ve 18 Mart 2016 tarihli Türkiye - Avrupa Birliği Zirve Bildirisi uyarınca düzensiz göçle mücadele ve bazı sorunlu alanlar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(4), 155-194. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.813031>
- Karluk, R. S., ve TONUS, Ö. (2000). Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği. *Anadolu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 205-221.
- Kılıç, M. (2006). *Türkiye – Avrupa Birliği siyasi ilişkilerinin tarihsel gelişimi (1951 – 2005)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

- Kissinger, H. (2022). *Diplomasi*. Panama Yayıncılık.
- Koçak, S. Y. (2009). Ankara Anlaşması'ndan müzakerelere Avrupa Birliği mali yardımları. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 16(2), 133-146.
- Kurnaz, İ., ve Avcı, Y. (2024). Machiavelli ve realist uluslararası ilişkiler teorisi. *Toplum Ekonomi Ve Yönetim Dergisi*, 5(1), 102-124. <https://doi.org/10.58702/teyd.1384003>
- Kurtdaş, M. Ç. (2018). Küresel terör çağında ulus devletin artan önemi. *Tesam Akademi Dergisi*, 5(2), 151-181. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.456010>
- Machiavelli, N. (2022). *Prens*. Can Sanat Yayınları
- Nıu, S., ve Fan, B. (2016). An overview of the Middle East immigrants in the EU: Origin, status quo and challenges. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 51-72. <https://doi.org/10.17336/igusbd.03977>
- Okyar, O., ve Güneş, İ. D. (2016). Reel politiği sınırlandıran kamuoyu: Nükleer İran örneği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(50), 77-100. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.463066>
- Oostlander, A. (2004, 10, 06). *Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni*. Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel
- Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de iç savaşın nedenleri: Otokratik yönetim mi, bölgesel ve küresel güçler mi?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 81-102.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası ilişkilerde güç: Çok boyutlu bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03), 113-144. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002075
- Öztürk, T., ve Boyacı, E. (2022). Suriyeli mülteci krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkisine yansımaları: Dünya sistemleri analizi üzerinden bir değerlendirme. *Alanya Akademik Bakış*, 6(1), 1809-1823. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.1035028>

- Sarıkcıoğlu, Ö. D. . E. Ç. . H. E. (2010). Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerinde "son dönem". *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 57-75.
- Sayıcı, N. (2023). Ulus devlet tarih sahnesine neden geç ıktı?. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(1), 62-87.
- Sayın, Y. (2016). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım müzakereleri ve müzakere fasılları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(2), 41-62.
- şen, A. B., ve Vural, C. (2014). Suriye İç Savaşında göç ve kadın. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 9(17), 29-40.
- Taş, İ.E., Durgun, S., Bal, M. (2023). Türkiye'de Suriyeli göçü sonrası geliştirilen politikaların kriz yönetimi bağlamında değerlendirilmesi. *şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 14 (3). 1238 – 1255. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1126905>.
- Tunca, H. Ö. (2018). Suriye'den Türkiye'ye göç: Tehditler ve fırsatlar. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 47-68.
- Tunçarslan, N. (2018). Uluslararası sorunların çözümünde normatif ve reel politik araçların karşılaştırmalı bir analizi: İran ve Suriye krizinde Türkiye'nin arabuluculuğu. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 6(2). <https://doi.org/10.14782/ipsus.460129>
- YUKK (2013). T.C. Resmi Gazete (28615, 11 Nisan 2013)
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde ulus-devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 535-559.

İnternet Kaynakları

Anadolu Ajansı (2013, 16 Aralık). *AB ile tarihi anlaşma imzalandı*. 26 Haziran 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ab-ile-tarihi-anlasma-imzalandi/197368> adresinden edinilmiştir.

Anadolu Ajansı (2017, 3 Mayıs). *AB ile müzakerelerde fasıllar siyasi engellere takıldı*. 27 Ocak 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ab-ile-muzakerelerde-fasillar-siyasi-engellere-takildi/810289> adresinden edinilmiştir.

Anadolu Ajansı (2020, 6 Mart). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Artık kapılar açılmıştır*. 11 Mart 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/cumhurbaskani-erdogan-artik-kapilar-acilmistir/1751538> adresinden edinilmiştir.

Anadolu Ajansı (2021, 12 Ocak). *Göçmenler Avrupa yolunda: Türkiye kapıları neden açtı?* 11 Mart 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/arastirma/gocmenler-avrupa-yolunda-turkiye-kapilari-neden-acti/1754700> adresinden edinilmiştir.

Anadolu Ajansı (2020, 10 Mart). *Türkiye – AB ilişkilerinde temel anlaşmazlık konuları*. 12 Mart 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-ab-iliskilerinde-temel-anlasmazlik-konulari-/1760573> adresinden edinilmiştir.

Anadolu Ajansı (2022, 11 Kasım). *İtalya Başbakanı Meloni'den Fransa ve Avrupa'ya düzensiz göç tepkisi*. 24 Haziran 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italya-basbakani-meloniden-fransa-ve-avrupaya-duzensiz-goc-tepkisi/2735568> adresinden edinilmiştir.

Avrupa Birliği Başkanlığı (2007, 4 Temmuz). *2003-06-05 AP, Türkiye raporunu kabul etti – Ntvmsnbc*. 20 Ocak 2024 tarihinde <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=27704> adresinden edinilmiştir.

Avrupa Birliği Başkanlığı (2007, 4 Temmuz). *2003-06-05 AP'de Türkiye raporuna muhalefet şerhi – Ntvmsnbc*. 20 Ocak 2024 tarihinde <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=27702> adresinden edinilmiştir.

- Avrupa Birliği Başkanlığı (2011, 8 Şubat). *16 – 17 Aralık 2004 Avrupa Birliği Konseyi Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi*. 29 Haziran 2024 tarihinde <https://www.ab.gov.tr/300.html> adresinden edinilmiştir.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2022, 5 Aralık). *Katılım müzakereleri*. 26 Haziran 2024 tarihinde https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakereleri_37.html adresinden edinilmiştir.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2023, 10 Mart). *Türkiye – AB ilişkilerinin tarihçesi*. 3 Ocak 2024 tarihinde https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html#:~:text=T%C3%BCrkiye%2DAB%20ili%C5%9Fkilerin%20d%C3%B6n%C3%BCm%20noktas%C4%B1,kesin%20bir%20dille%20ifade%20edilmi%C5%9Ftir. adresinden edinilmiştir.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2024, 23 Ocak). *Katılım müzakerelerinde mevcut durum*. 27 Ocak 2024 tarihinde https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html adresinden edinilmiştir.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2016, 18 Mart). *18 Mart 2016 tarihli Türkiye – AB Zirvesi Bildirisi*. 6 Mart 2024 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf adresinden edinilmiştir.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2024, 11 Ocak). *Vize serbestisi diyalogu*. 1 Nisan 2024 tarihinde <https://www.ab.gov.tr/51819.html> adresinden edinilmiştir.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2024, 23 Ocak). *Katılım müzakerelerinde mevcut durum*. 26 Haziran 2024 tarihinde https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html adresinden edinilmiştir.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2024, 16 Mayıs). *Göç ve İltica Paktı kabul edildi*. 18 Ağustos 2024 tarihinde https://www.ab.gov.tr/goc-ve-iltica-pakti-kabul-edildi_53797.html adresinden edinilmiştir.
- Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (2023). *Türkiye – Avrupa Birliği (AB) ilişkilerine ait bazı önemli tarihler*. 26 Haziran 2024 tarihinde https://ataum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/209/2023/09/turkiye-ab_iliskileri_kronolojisi.pdf adresinden edinilmiştir.

- BBC (2021, 15 Mart). *Suriye’de savaşın 10 yılında 10 kritik dönüm noktası*. 4 Mart 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56377932> adresinden edinilmiştir.
- BBC (2021, 7 Ekim). *Kobani (6 – 8 Ekim) olayları 2014’te nasıl başladı, sonrasında neler yaşandı?* 5 Mart 2023 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54292879> adresinden edinilmiştir.
- BBC (2020, 14 Ocak). *Reuters: MİT başkanı Hakan Fidan ve Suriye istihbaratının başkanı Ali Memlük Moskova’da görüştü*. 5 Mart 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51100175> adresinden edinilmiştir.
- BBC (2020, 1 Mart). *Mülteci krizi: Edirne’de ‘sınırdaki’ göçmenler*. 11 Mart 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51697215> adresinden edinilmiştir.
- BBC (2020, 1 Mart). *Yunanistan AB dışişleri bakanlarını olağanüstü toplantıya çağırdı, binlerce göçmen sınırda*. 11 Mart 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51697213> adresinden edinilmiştir.
- Dışişleri Bakanlığı. *Helsinki Zirvesi (10 - 11 Aralık 1999)*. 3 Ocak 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.
- Dışişleri Bakanlığı. *Feira Zirvesi (20 Haziran 2000)*. 25 Haziran 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/feira-zirvesi-20-haziran-2000.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.
- Dışişleri Bakanlığı. *Laeken Zirvesi (14 – 15 Aralık 2001)*. 25 Haziran 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/laeken-zirvesi-14-15-aralik-2001.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.
- Dışişleri Bakanlığı. *Brüksel Zirvesi (24 – 25 Ekim 2002)*. 17 Ocak 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi-24-25-ekim-2002.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.

Dışışleri Bakanlığı. *Selanik Zirvesi (19 – 20 Haziran 2003)*. 29 Haziran 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/selanik-zirvesi-19-20-haziran-2003.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.

Dışışleri Bakanlığı. *AB katılım müzakereleri*. 27 Ocak 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/ab-katilim-muzakereleri.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.

Dışışleri Bakanlığı. *No: 139, 4 Mayıs 2017, Suriye’de çatışmasızlık bölgelerinin oluşturulmasına dair muhtıranın imzalanması hk.* 5 Mart 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/no-139-suriye-de-catismasizlik-bolgelerinin-olusturulmasina-dair-muhtirinin-imzalanmasi-hk.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.

Dışışleri Bakanlığı. *Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması imzalandı*. 6 Mart 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-imzalandi.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.

Dışışleri Bakanlığı. *Vatandaşlarımızın Schengen alanına vizesiz seyahati, Geri Kabul Anlaşması ve Göç Eylem Planı*. 6 Mart 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/soru-cevap.tr.mfa#:~:text=Geri%20Kabul%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1%20yasad%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20g%C3%B6%C3%A7menlere,Geri%20Kabul%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1n%20kapsam%C4%B1%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1ndad%C4%B1r> adresinden edinilmiştir.

Dışışleri Bakanlığı. *Mart 2020*. 12 Mart 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/mart2020.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.

Euronews (2019, 18 Eylül). *Erdoğan’dan “AB ile vize muafiyeti için gerekli kriterlerin karşılanmasını hızlandırın” genelgesi*. 6 Mart 2024 tarihinde <https://tr.euronews.com/2019/09/18/erdogan-ab-ile-vize-muafiyeti-icin-gerekli-kriterlerin-karsilanmasini-hizlandirin-geneli> adresinden edinilmiştir.

European Council (2020, 3 – 4 Mart). *EU HR Borrell visits Türkiye*. 26 Haziran 2024 tarihinde <https://newsroom.consilium.europa.eu/events/20200303-eu-hr-borrell-visits-Türkiye> adresinden edinilmiştir.

Göç İdaresi Başkanlığı. *Türkiye’de geçici koruma*. 6 Mart 2024 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma> adresinden edinilmiştir.

Göç İdaresi Başkanlığı. *Geçici korumamız altındaki Suriyeliler*. 19 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> adresinden edinilmiştir.

Hürriyet (1999, 4 Aralık). *AB’siz de büyürüz*. 3 Ocak 2024 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ab-siz-de-buyuruz-39117159> adresinden edinilmiştir.

ILO (2023). *Hayata fırsat*. 26 Mart 2024 tarihinde https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_867026.pdf adresinden edinilmiştir.

İktisadi Kalkınma Vakfı. *Adaylık süreci*. 3 Ocak 2024 tarihinde https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=446 adresinden edinilmiştir.

İktisadi Kalkınma Vakfı. *AB Genel İşler Konseyi’nin ardından AB zirvesi Brüksel’de gerçekleştirildi*. 27 Ocak 2024 tarihinde https://bulten.ikv.org.tr/icerik_print.asp?ust_id=5143&id=5213 adresinden edinilmiştir.

İktisadi Kalkınma Vakfı. *5 soruda Türkiye – AB zirvesi*. 6 Mart 2024 tarihinde https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=2049&id=1307 adresinden edinilmiştir.

İktisadi Kalkınma Vakfı. *Avrupa Birliği – temel politika alanları – dış ve güvenlik politikası*. 20 Temmuz 2024 tarihinde https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=228 adresinden edinilmiştir.

İktisadi Kalkınma Vakfı (2023, 16 – 31 Aralık). *Yeni Göç ve İltica Paktı’nda sona doğru: AP ve AB Konseyi, beş önemli başlıkta daha anlaşmaya vardı*. 18 Ağustos 2024 tarihinde https://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=13933&id=13935 adresinden edinilmiştir.

İstanbul Gedik Üniversitesi. *Pragmatizm nedir?*. 18 Ağustos 2024 tarihinde <https://uzemigunsem.gedik.edu.tr/pragmatizm-nedir> adresinden edinilmiştir.

Lorasdağı, B.K., *Ulus – devlet*. 5 Haziran 2024 tarihinde https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/ulus_devlet adresinden edinilmiştir.

Milliyet (1999, 22 Eylül). *Cem'den “adaylık” temennisi*. 3 Ocak 2024 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/dunya/cemden-adaylik-temennisi-5238452> adresinden edinilmiştir.

NTV (2024, 15 Şubat). *Bakan Fidan ile bir araya gelen Macaristan Dışişleri Bakanı'ndan vize serbestisi açıklaması*. 12 Mart 2024 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bakan-fidan-ile-bir-araya-gelen-macaristandisisleri-bakanindan-vize-serbestisi-aciklamasi,C9o23vkbdUGxBXu2zybaw> adresinden edinilmiştir.

Orsam (2014, 15 Nisan). *Suriye askeri muhalefesinde yeni dönem mi?* 4 Mart 2024 tarihinde <https://www.orsam.org.tr/tr/suriye-askeri-muhalefesinde-yeni-donem-mi/> adresinden edinilmiştir.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu*. 26 Haziran 2024 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Turkiyenin_Avrupa_Birligine_Katilim_Surecine_Iliskin_2003_Yili_Ilerleme_Raporu.pdf adresinden edinilmiştir.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı öncesinde Avrupa Birliği ve dış ekonomik ilişkilerde gelişmeler 1996-2000*. 17 Ocak 2024 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Sekizinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-Oncesinde-Avrupa-Birligi-ve-Dis-Ekonomik-Iliskilerde-Gelismeler-1996-2000.pdf> adresinden edinilmiştir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Türkiye – AB ilişkileri*. 28 Haziran 2024 tarihinde <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22147/avrupa-birligi.html> adresinden edinilmiştir.

Ticaret Bakanlığı (2020, 18 Eylül). *Türkiye – AB ortaklık ilişkisinin kurulması, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol*. 3 Ocak 2024 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/turkiye-ab-ortaklik-iliskisinin-kurulmasi-ankara-anlasmasi-ve-katma-protokol> adresinden edinilmiştir.

TRT Haber (2020, 2 Mart). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kapılar açılmıştır, bu yükten nasibinizi alacaksınız*. 28 Şubat 2024 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kapilar-acilmistir-bu-yukten-nasibinizi-alacaksiniz-464262.html> adresinden edinilmiştir.

Türk - Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Uygulama ve Araştırma Merkezi (2020, 29 Nisan). *Türkiye'deki Suriyeliler ile 9 yılın özeti: 29 Nisan 2011 – 29 Nisan 2020*. 28 Şubat 2024 tarihinde <https://tagu.tau.edu.tr/turkiye-39-deki-suriyeliler-ile-9-yilin-ozeti-29-nisan-2011-29-nisan-2020> adresinden edinilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2002, 9 Nisan). *Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu arasında Türkiye Cumhuriyetinin Topluluk Programlarına Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/965)*. 17 Ocak 2024 tarihinde <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c099/tbmm21099116ss0856.pdf> adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2020, 4 Mart). *Avrupa Birliği Konseyi başkanı Charles Michel'in ülkemizi ziyareti*. 26 Haziran 2024 tarihinde <https://www.tccb.tr/basin-aciklamalari/365/116880/avrupa-birligi-konseyi-baskani-charles-michel-in-ulkemizi-ziyareti> adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2020, 9 Mart). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Avrupa Birliği Konseyi başkanı Michel ve AB Komisyonu başkanı Von Der Leyen ile görüştü*. 30 Haziran 2024 tarihinde <https://tccb.gov.tr/haberler/410/116976/cumhurbaskani-erdogan-avrupa->

[birliği-konseyi-baskani-michel-ve-ab-komisyonu-baskani-von-der-leyen-ile-gorustu](#) adresinden edinilmiştir.

UNHCR. *Sığınmacılar*. 23 Aralık 2023 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/siginmacilar> adresinden edinilmiştir.

UNICEF (2014, 23 Eylül). *Kobani'den Türkiye'ye gelen Suriyeliler'e UNICEF'ten acil yardım*. 5 Mart 2024 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/kobaniden-t%C3%BCrkiye-gelen-suriyelilere-uniceften-acil-yard%C4%B1m> adresinden edinilmiştir.

